

บทบาทการสร้างผู้นำทางจิตวิญญาณ กรณีศึกษา สมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร)

The Role of Spiritual Leadership Development: A Case Study of Somdej Phra Yana Vachirodom (Luangphor Viriyang Sirintharo)

พระธนากร สุขะหา¹, ธีชกร ธิติลักษณ์² และเอกพจน์ คงกระเรียน³

วันรับ: 4 กันยายน 2569 วันแก้ไข: 6 ตุลาคม 2568 ยอมรับ: 6 ตุลาคม 2568

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทผู้นำทางจิตวิญญาณ และเพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาบทบาทผู้นำทางจิตวิญญาณ ผ่านวัตรปฏิบัติของสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการศึกษาจากเอกสาร และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ มีกลุ่มเป้าหมายที่เลือกแบบเฉพาะเจาะจง ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินงาน และผู้มีบทบาทสำคัญ จำนวน 9 ท่าน ผลการศึกษาพบว่า บทบาทผู้นำทางจิตวิญญาณ ของสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร) สามารถสะท้อนได้จากการดำเนินงานหรือวัตรปฏิบัติ ที่บ่งชี้คุณลักษณะสำคัญ ด้านวัตรปฏิบัติเชิงวิสัยทัศน์ พบว่า ท่านให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้านองค์ความรู้ คือส่งเสริมด้านการศึกษา การพัฒนาทางด้านจิตใจ คือส่งเสริมให้มีการปฏิบัติสมาธิ ด้านวัตรปฏิบัติเชิงความรักที่เห็นแก่ผู้อื่น พบว่าท่านเป็นผู้นำที่มีลักษณะเปี่ยมล้นไปด้วยความเมตตาเป็นที่ตั้ง ด้วยการเสียสละความสุขส่วนตัว เอาใจใส่และเห็นแก่ผู้อื่นเป็นสำคัญ อุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนา และมีความตั้งใจที่จะสร้างสาธารณประโยชน์แก่สังคม และวัตรปฏิบัติด้านความหวัง/ความศรัทธา พบว่าท่านเป็นผู้มีพื้นฐานอุปนิสัยดั้งเดิมโอ้ออมอารี สนใจใคร่รู้ในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา มีความอดทน ขยันหมั่นเพียร ทำในสิ่งที่จำเป็น ตั้งมั่นในเป้าหมาย และคาดหวังในผลลัพธ์ ซึ่งต้องการให้คนในสังคมมีความสุข และสามารถจำแนกบทบาทผ่านวัตรปฏิบัติ หลักคำสอน และโครงการ/กิจกรรม ได้ 5 ด้าน คือ 1) ด้านจิตใจ 2) ด้านการสร้าง ความหมายร่วมกัน (การให้ความรู้/การศึกษา) 3) ด้านการสร้างแรงบันดาลใจและพลัง (การธำรง และการเผยแผ่หลักคำสอนพระศาสนา) 4) ด้านการพัฒนาคน และ 5) ด้านการพัฒนาสังคม แสดงให้เห็นว่าท่าน เข้าใจในบริบทของสังคมเป็นอย่างดี เมื่อประชาชนอยู่ดีมีความสุข มีสุขภาพกายแข็งแรง สุขภาวะทางจิตสมบูรณ์ มีอาชีพการงานเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพในทุกภาคส่วนของสังคม ย่อมเป็นกลไกขับเคลื่อนการพัฒนาสังคมให้มีความเจริญก้าวหน้า ภายใต้กระแสความเปลี่ยนแปลงของโลกในปัจจุบัน

คำสำคัญ: ผู้นำจิตวิญญาณ, บทบาทการสร้างผู้นำจิตวิญญาณ, วัตรปฏิบัติ, สมเด็จพระญาณวชิโรดม, หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร

¹ หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาผู้นำทางสังคม ธุรกิจ และการเมือง, วิทยาลัยผู้นำและนวัตกรรมการศึกษามหาวิทยาลัยรังสิต (ผู้ประพันธ์บรรณกิจ)

² ดร., อาจารย์ที่ปรึกษา, วิทยาลัยผู้นำและนวัตกรรมการศึกษามหาวิทยาลัยรังสิต

³ ดร., อาจารย์ที่ปรึกษา, วิทยาลัยผู้นำและนวัตกรรมการศึกษามหาวิทยาลัยรังสิต

Abstract

The objectives of this research are to study the role of spiritual leadership and to explore approaches for developing the role of spiritual leadership through the practices of Somdet Phra Yanawachirodom (Luang Por Viriyang Sirindharo). The study employs a qualitative research methodology, utilizing both documentary research and in-depth interviews with 9 key informants, selected purposively from individuals involved in the operations and holding significant roles. The findings reveal that the spiritual leadership role of Somdet Phra Yanawachirodom (Luang Por Viriyang Sirindharo) is reflected through his practices, which demonstrate essential characteristics. In terms of visionary practices, he emphasized the development of knowledge by promoting education, as well as mental cultivation by encouraging meditation practice. In terms of compassionate practices, he is characterized as a leader full of benevolence, sacrificing personal comfort, showing care and consideration for others, devoting himself to Buddhism, and dedicating his efforts to creating public benefit for society. In terms of hope and faith, he possessed a naturally generous disposition, a deep interest in Buddhist teachings, patience, diligence, determination, and a focus on meaningful outcomes aimed at fostering peace and well-being in society. Moreover, his leadership roles, as expressed through his practices, teachings, and various projects/activities, can be categorized into five aspects: (1) mental development, (2) the creation of shared meaning (knowledge and education), (3) inspiration and empowerment (preservation and dissemination of Buddhist teachings), (4) human development, and (5) social development. These findings illustrate his profound understanding of the social context: when people live happily, enjoy good physical health, maintain sound mental well-being, and possess stable occupations as quality human resources across all sectors of society, they become a driving force in advancing social development amidst the dynamics of contemporary global change.

Keywords: Spiritual Leadership, Spiritual Leadership Development, Religious Practices, Somdej Phra Yana Vachirodom, Luangphor Viriyang Sirintharo

1. บทนำ

การพัฒนาคน และการพัฒนาสังคมของประเทศไทยนั้นได้นำแนวคิดการพัฒนาจากคำว่า “Development” อันเป็นแนวคิดของตะวันตกมาใช้เป็นฐานในการพัฒนา ทำให้การพัฒนาที่มีความยุ่งยาก สลับซับซ้อน เพราะเน้นการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีมากกว่าการพัฒนาทางด้านจิตใจ จึงทำให้เกิดปัญหาสังคมที่มีความวุ่นวายในปัจจุบัน ส่งผลให้มนุษย์มีความเห็นแก่ตัว แข่งแย่ง ช่วงชิงกันมากขึ้น สังคมยุ่งเหยิงมากขึ้น อันเคยมีผู้กล่าวไว้ว่า สังคมที่เจริญแล้ว เป็นสังคมแห่งมะเร็งร้าย ที่ผู้คนต่างแย่งชิงสิ่งต่างๆ ให้กับตัวเอง ไม่มีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ จิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ลดหายไป เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่ทำให้สังคมวิบัติในที่สุด หากเราไม่ช่วยกันเร่งปลูกฝังจิตวิญญาณ จริยธรรม ศีลธรรม รวมไปถึงค่านิยมให้แก่คนในสังคม นับวันก็ยิ่งส่งผลเสียต่อสังคม การพัฒนาด้านจิตวิญญาณ การปลูกฝังศีลธรรมและจริยธรรม จึงเป็นเสมือนสิ่งที่หายากในสังคมทุกที่ เมื่อตัวจิตวิญญาณ ศีลธรรม จริยธรรมเสื่อมหายไป แม้กลยุทธ์การบริหาร แบบแผนการพัฒนา กฎหมายที่ออกมาจะดีแค่ไหนก็ตาม แม้ผู้นำจะดีจะเก่งแค่ไหนก็ตาม ก็จะไม่มีคนปฏิบัติตามในที่สุด แล้วเชื่อได้ว่า สังคมก็จะต้องถึงกาลอวสานในที่สุด

มนุษย์ทุกคนในพื้นที่ภพนี้ย่อมมีความปรารถนาให้มีความเจริญก้าวหน้าของชีวิตทุกคน ความสำเร็จในชีวิต ความมีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับ มีเกียรติยศ มีความร่ำรวย มีเงินมีทองเป็นที่ยอมรับจากสังคมและอยากมีความสุขความสำเร็จในหน้าที่การงาน ในแต่ละวันนั้นมนุษย์ต้องดิ้นรนขวนขวายเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนเองต้องการ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วมนุษย์ทุกคนที่มีความปรารถนาให้ชีวิตของตนเองประสบความสำเร็จในวงสังคมของตนเองแล้วจึงมีความจำเป็นต้องทำทุกวิถีทางเพื่อให้ตนเองได้เข้าถึงจุดหมายปลายทางนั้น ซึ่งการทำทุกวิถีทางดังกล่าวข้างต้นจึงเป็นสิ่งที่เราทั้งหลายต้องนำกลับมาพิจารณาว่าสิ่งที่เราได้กระทำไปนั้นมันเป็นสิ่งที่ถูกต้องตามหลักศีลธรรมอันดีของบ้านเมืองหรือไม่ ดังจะเห็นได้จากข่าวตามสื่อต่างๆ ทั้งทางโทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ สื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ รวมไปถึงกระทงสื่อทางโลกออนไลน์อินเทอร์เน็ต ไลน์ เฟสบุ๊ก ฯลฯ อีกมากมายได้เผยแพร่ข่าวการกระทำผิดของบุคคลต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นนักการเมือง ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ ประชาชนทั่วไป ที่มีข่าวว่ากระทำ สิ่งที่ไม่ถูกต้องต่างๆ นานา ดังมีบทประพันธ์ของ พระธรรมโกษาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) (ม.ป.ป.) ที่ว่า

“เป็นมนุษย์เป็นได้เพราะใจสูง	เหมือนหนึ่งยุงมีดีที่แววขน
ถ้าใจต่ำเป็นได้แต่เพียงคน	ย่อมเสียที่ที่ตนได้เกิดมา
ใจสะอาดใจสว่างใจสงบ	ใครมีใครควรเรียกมนุษย์
เพราะทำถูกพูดถูกทุกเวลา	เปรมปรีดาทุกคืนวันสุขสันต์จริง
ใจสกปรกมีดมัวและร้อนเร่า	ใครมีเข้าควรเรียกว่าผีสิง
เพราะทำผิดพูดผิดจิตประเวง	แต่ในสิ่งนำตัวกลัวอบาย
คิดดูเถิดถ้าใครไม่ยกตก	จงรีบยกใจตนรีบขวนขวาย
ให้ใจสูงเสียได้ก่อนตัวตาย	ก็สมหมายที่เกิดมาอย่าเชื่อนอช

เราจะเห็นได้ว่าน้ำนั้นย่อมไหลลงสู่ที่ต่ำเสมอ จิตใจของคนเราก็เป็นเช่นเดียวกันกับน้ำนั้นแหละที่เมื่อเราปล่อยที่ไหลจิตของเราก็ย่อมคิดไปในสิ่งที่นำพาให้เราทั้งหลายตกต่ำเมื่อนั้น ซึ่งบางครั้งเราอาจจะไม่ได้ตั้งใจที่จะปล่อยให้จิตของเราคิดไปในทางที่ต่ำแต่สภาพแวดล้อม บุคคลรอบข้าง สถานที่เวลานั้นอาจจะพาเราไปสู่สิ่งที่เรียกว่า “จิตใฝ่ต่ำได้เหมือนกัน” จากกระแสโลกในปัจจุบันซึ่งเป็นกระแสของวัตถุนิยมเป็นใหญ่ นั้นได้ลดทอนความเป็นมนุษย์ลงให้เหลือแต่ความหยาบ ตื่นเงิน ขาดความเคารพต่อธรรมชาติและต่อเพื่อนมนุษย์ จึงเข้าไปสู่กระบวนการทำลายผ่านรูปแบบของการพัฒนา จึงเห็นปรากฏการณ์ที่ว่า แม้มีการพัฒนามีการทำลายมากขึ้น เช่น ทำลายธรรมชาติ ทำลายจิตใจ ทำลายสังคม ดังจะเห็นได้ว่ามีความรุนแรงมากขึ้น และสุขภาพจิตเลวลง ซึ่งลึก ๆ แล้วเป็นเพราะความเป็นมนุษย์ลดลง เนื่องจากมิติทางจิตวิญญาณลดลง (ประเวศ วะสี, 2539) สอดคล้องกับพระธรรมมงคลญาณ (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร) (2559) ที่กล่าวว่า จิตใจเป็นต้นตอแห่งการกำหนดการกระทำและปฏิบัติการที่จะเกิดสิ่งอัศจรรย์ขึ้นมาบนโลกครั้งใดก็ล้วนแล้วแต่เกิดขึ้นมาจากแรงบันดาลใจที่จิตใจเป็นส่วนกำหนดให้ได้สร้างขึ้นมาเป็นจริง กระแสโลกาภิวัตน์ให้ความสำคัญกับวัตถุนิยมคือการพัฒนาทางด้านวัตถุให้มีความเจริญและทันสมัย ในขณะที่หลวงพ่อวิริยงค์ฯ ได้พยายามสร้างธัมมาภิวัตน์เพื่อสร้างจิตนิยมคือการพัฒนาทางด้านจิตใจให้มีความเจริญเช่นเดียวกัน กล่าวคือ หลวงพ่อฯ ท่านหวังที่จะให้การพัฒนาทางด้านวัตถุไปพร้อมกับจิตใจ ถ้าวัตถุเจริญและทันสมัยจิตใจก็ควรจะมีเจริญและทันสมัยไฮเทคไปพร้อมกัน ๆ

คำว่า จิตวิญญาณ คือ การล่วงรู้ถึงวิธีการในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข การมีทัศนคติในเชิงบวกต่อตนเองและผู้อื่นที่ทำให้ชีวิตอยู่ร่วมกันด้วยความรัก เมื่อเรานำเอาความเป็นจิตวิญญาณมาใช้ในชีวิต จะทำให้เราเข้าใจถึงความหมายของเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง และมีชีวิตที่หมายถึงการประสบการณ์แห่งความสุขในความรักและความหมาย สามารถนำเอาคุณธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิต และสามารถจัดการกับความรู้สึกและอารมณ์ตนเอง นำไปสู่การปรับพฤติกรรมและพัฒนาความสัมพันธ์ทั้งตนเองและผู้อื่น ศุภลักษณ์ ทัดศรี และอารยา พรายแย้ม (2555)

ผู้นำทางจิตวิญญาณ (Spiritual Leader) หมายถึง บุคคลที่ให้คำแนะนำแก่ผู้อื่นในเรื่องที่เกี่ยวกับจิตวิญญาณ คุณธรรมและความเชื่อทางศาสนา เป็นบุคคลที่ได้รับความเชื่อถือเป็นผู้มีปัญญา (Wisdom) และมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง (Insight) เกี่ยวกับคุณค่าทางจริยธรรม ผู้นำแบบนี้ มีมาหลายพันปีแล้ว เช่น พระพุทธเจ้า และศาสดาของศาสนาต่างๆ รวมทั้งนักปราชญ์ที่มีอิทธิพลทางความคิดและความเชื่อ ที่ชี้แนะหรือให้คำปรึกษาแก่ผู้อื่น (วรภัทร โดธนะเกษม, 2567)

ดังนั้น เมื่อมีการพัฒนายกระดับบทบาทผู้นำทางจิตวิญญาณหรือเกิดผู้มีจิตวิญญาณหรือมีประสบการณ์ทางจิตวิญญาณจะเกิดความเปลี่ยนแปลงทางจิตใจและทางกายอย่างใหญ่หลวง เป็นความรู้สึกลึกซึ้ง ซึมซาบเอิบอาบไปทั่วสรรพางค์กาย เป็นอิสระ กายใจสงบ มีความรักอันไพศาล ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้ง่าย มีความสุขอย่างลึกซึ้ง ความสุขทางจิตวิญญาณ (Spiritual Happiness) เป็นความสุขอันประณีตและล้ำลึก เลยกความสุขทางวัตถุออกไป ถ้าใครยังไม่เคยพบความสุขทางจิตวิญญาณ จะยังไม่เคยพบความสุขที่แท้จริง จึงแสวงหาและทำลายเรื่อยไป (ประเวศ วะสี, 2539) ด้วยเหตุนี้ สมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร) อดีตเจ้าอาวาสวัดธรรมมงคล กรุงเทพฯ ซึ่งเป็นพระสงฆ์ผู้อุทิศตนเพื่อสร้างสาธารณะประโยชน์แก่

สังคมทั้งทางโลกและทางธรรม จึงเห็นความสำคัญต่อการพัฒนาคน พยายามสร้างผู้นำทางจิตวิญญาณผ่านกิจกรรมหรือโครงการต่างๆ เพื่อให้เกิดกระบวนการพัฒนาคนให้มีจิตวิญญาณ เพราะแนวทางที่ท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร) อบรมสั่งสอน ปลุกฝังนั้นก่อให้เกิดประโยชน์และเกิดผลมากมายทางด้านการพัฒนาจิต เพราะว่าจิตใจนี้มีส่วนสำคัญ ถ้าเกิดจิตใจเราดี ประสิทธิภาพต่างๆ หรือว่าประโยชน์ต่างๆ ที่เกิดจากการพัฒนาจิตนั้นก็ดียิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษา บทบาทผู้นำทางจิตวิญญาณของสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร) และท่านแนวทางหรือบทบาทสำคัญต่อการสร้างผู้นำทางจิตวิญญาณอย่างไร ในบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลง ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาผู้นำทางจิตวิญญาณทั้งในทางโลกและทางธรรม ให้มีศักยภาพและประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาบทบาทผู้นำทางจิตวิญญาณของสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร)
- 2) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาบทบาทผู้นำทางจิตวิญญาณ ผ่านวัตรปฏิบัติของสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร)

3. ระเบียบวิธีการวิจัย

การศึกษาวิจัยบทบาทการสร้างผู้นำทางจิตวิญญาณ กรณีศึกษา: สมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร) ใช้การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีแนวทาง ดังนี้

- 1) การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาจากเอกสาร สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อสารณะที่มีการเผยแพร่กิจวัตรปฏิบัติของสมเด็จพระญาณวชิโรดม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้อ้างอิงและประกอบการศึกษาวิจัย
- 2) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Information) โดยมีกลุ่มเป้าหมายที่จำแนกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ พระสงฆ์ผู้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาจิตวิญญาณโดยเฉพาะสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร) และกลุ่มบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินงาน แยกเป็นกลุ่มผู้ใกล้ชิด กลุ่มลูกศิษย์ และกลุ่มอุปถัมภ์ จำนวน 9 ท่าน

3.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้สร้างแนวคำถามการวิจัยขึ้น เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการวิจัยที่ครอบคลุมวัตถุประสงค์ในการวิจัย ดังนี้

- 1) ตัวผู้วิจัย ซึ่งเป็นผู้รวบรวมข้อมูลด้วยตัวเอง
- 2) เครื่องบันทึกเสียง สำหรับรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ให้ได้ใจความที่ละเอียดครบถ้วนสมบูรณ์ ซึ่งสะดวกต่อการนำมาถอดความเพื่อใช้ในการศึกษาควบคู่ไปกับการจดบันทึก
- 3) การจดบันทึกเพิ่มเติม เพื่อบันทึกประเด็นที่น่าสนใจเพิ่มเติมนอกจากแนวคำถามที่เตรียมไว้

- 4) แนวคำถามการวิจัยที่ใช้สัมภาษณ์แบบเจาะลึก ซึ่งคำถามที่ถามจะมุ่งเน้นถึงประเด็นของวัตรปฏิบัติ กิจกรรมของโครงการหรือหลักสูตรต่างๆ ของสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร)
- 5) การเก็บข้อมูลจากสื่อ สิ่งพิมพ์ วิดีโอ เอกสารเผยแพร่ โครงการหรือหลักสูตรต่าง ๆ ของสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร)

3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการสัมภาษณ์ด้วยตนเอง แบ่งเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

- 1) ขั้นตอนเตรียมการสัมภาษณ์ ได้แก่ การเตรียมพร้อมเรื่องข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับประเด็นที่สงสัย และติดต่อผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อนัดหมายวัน - เวลาในการสัมภาษณ์ คำถามในการสัมภาษณ์
- 2) ขั้นตอนดำเนินการสัมภาษณ์ ได้แก่ การแนะนำตัว แจ้งวัตถุประสงค์ในการสัมภาษณ์ ใช้คำถามที่เตรียมมาเพื่อสอบถามข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก
- 3) ขั้นปิดการสัมภาษณ์ ได้แก่ การตรวจสอบความถูกต้อง ครบถ้วนของข้อมูลและขอบคุณผู้ให้ข้อมูลหลัก

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยได้มุ่งประเด็นในการศึกษา คือ บทบาทการสร้างผู้นำทางจิตวิญญาณของสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร) โดยหลักจากผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่เป็นเอกสารและข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) แล้วจะนำข้อมูลที่ได้นำมาทำการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) เพื่อศึกษาถึงบทบาทผู้นำทางจิตวิญญาณของสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร) ศึกษารูปแบบแนวทางการพัฒนาบทบาทผู้นำทางจิตวิญญาณ ผ่านวัตรปฏิบัติของสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร) โดยนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลมาเขียนเป็นรายงานสรุปผลการวิจัย

4. ทบทวนวรรณกรรม

4.1 แนวคิดความเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ

ความเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ (Spiritual Leadership) หมายถึง ลักษณะของบุคคลที่ดำเนินชีวิตอยู่บนพื้นฐานความเชื่อ ความศรัทธาต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างมั่นคง มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งที่ตนยึดเหนี่ยวศรัทธา จนกระทั่งสัมผัสได้ถึงกระแสจิตวิญญาณบริสุทธิ์ (The Holy Spirit) ที่กระตุ้นเร้าภายในจิตใจซึ่งได้แก่ความรัก การให้อภัย สันติสุข ความสุภาพอ่อนน้อม ความอดทน อดกลั้น เป็นต้น และดำเนินชีวิตตามจิตวิญญาณบริสุทธิ์ นั้นแทนที่การทำตามใจตนเอง ส่งผลให้บุคคลนั้นๆ เข้าใจความจริงแท้ของชีวิตอย่างลึกซึ้ง มีแรงบันดาลใจเพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค และเข้าถึงคุณค่าแท้จริงแห่งงานนั้นๆ มีบุคลิกภาพที่ สุภาพอ่อนน้อม ความสำเร็จมีอาจทำให้ภูมิใจในตนเอง และเย่อหยิ่ง แต่แทนที่ด้วยการเห็นคุณค่าและให้เกียรติผู้อื่น

ภูริกันต์ วัจนประภาศักดิ์ (2557) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับภาวะผู้นำทางจิตวิญญาณว่าหมายถึงความสามารถในการจูงใจ โดยการสร้างวิสัยทัศน์ ความน่าเชื่อถือ ศรัทธา การให้ความสำคัญกับผลการปฏิบัติงานโดยการพัฒนาศักยภาพขององค์กรในเชิงบวก เพื่อให้กลุ่มหรือองค์การบรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้

Dhiman and King (2007) กล่าวว่า จิตวิญญาณ หมายถึง ความปรารถนาที่จะไปถึงจุดมุ่งหมายสูงสุดในชีวิต และเพื่อที่จะดำรงชีวิตตามนั้น และนักฟิสิกส์ใน Harvard Medical School ให้ความหมายเกี่ยวกับจิตวิญญาณว่า อะไรก็ตามที่ให้ความหมายเกี่ยวกับชีวิต สำหรับนักสังคมสงเคราะห์คนหนึ่งได้ให้ความหมายจิตวิญญาณว่า เป็นการแสวงหาความหมายของชีวิต จุดประสงค์และคุณค่าของบุคคล

Fry (2003) กล่าวถึงภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณเป็น 3 คุณลักษณะ ดังนี้

1) สามารถกำหนดวิสัยทัศน์ มีลักษณะภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ คือ มีการสื่อสารไปยังผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Broad Appeal to Key Stakeholders) มีความสามารถในการกำหนดจุดมุ่งหมายและวิธีดำเนินการ (Defines the Destination and Journey) สะท้อนให้เห็นอุดมคติ (Reflects High Ideals) สามารถสร้างความหวังและความศรัทธา (Encourages Hope/Faith) และกำหนดมาตรฐานให้สูง (Establishes a Standard of Excellence)

2) มีความรักที่เห็นแก่ผู้อื่น มีลักษณะภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ คือ การให้อภัย (Forgiveness) ความเมตตา (Kindness) ความซื่อสัตย์ (Integrity) ความเอาใจใส่และเห็นใจผู้อื่น (Empathy/Compassion) ความสุจริต (Honesty) ความอดทน (Patience) ความกล้าหาญ (Courage) ความเชื่อใจและภักดี (Trust/loyalty) ความอ่อนน้อมถ่อมตน (Humility)

3) มีความหวัง/ความศรัทธา มีลักษณะภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ คือ ความอดทน (Endurance) ความขยันหมั่นเพียร (Perseverance) ทำในสิ่งที่จำเป็น (Do What it Takes) ตั้งมั่นในเป้าหมาย (Stretch Goals) คาดหวังในผลลัพธ์ (Expectation of Reward/Victory)

Zohar (2005) อธิบายว่ามนุษย์เกิดมาพร้อมความสามารถในการใช้ความฉลาดโดยเฉพาะความฉลาดทางจิตวิญญาณ ซึ่งสามารถกระตุ้นและพัฒนาได้ ผ่าน 12 องค์ประกอบหลัก ได้แก่

1) การตระหนักในตนเอง (Self-awareness) ดำเนินชีวิตตามความจริงภายใน และให้เกียรติผู้อื่น

2) ความเป็นธรรมชาติ (Spontaneity) รู้จักปล่อยวาง ดำเนินชีวิตอย่างอิสระ

3) มีวิสัยทัศน์และยึดมั่นคุณค่า (Vision and Values) ใช้ความเชื่อภายในเป็นแนวทางชีวิต

4) การมองแบบองค์รวม (Holism) เห็นความเชื่อมโยงของตนกับสังคมและโลก

5) ความเมตตา (Compassion) เข้าใจและมีความรู้สึกร่วมกับผู้อื่น

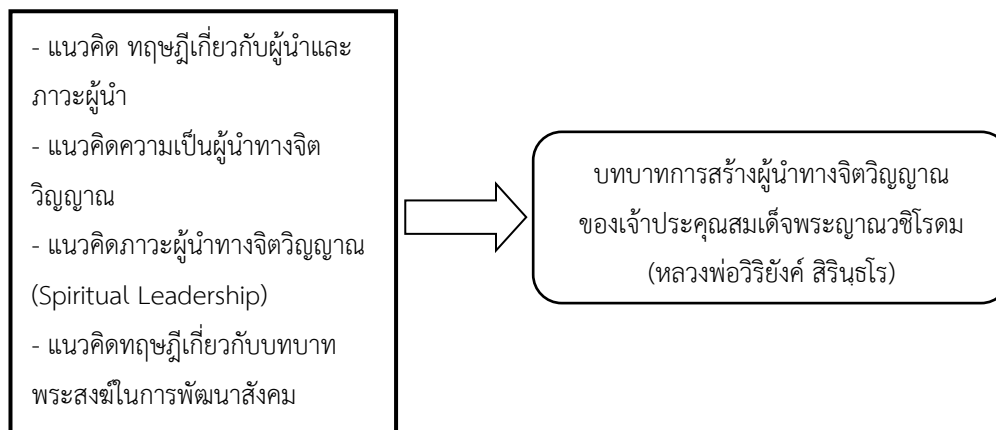
6) การเฉลิมฉลองความหลากหลาย (Celebration of Diversity) ให้คุณค่ากับความแตกต่างของผู้คน

7) ความเป็นอิสระจากผู้อื่น (Field Independence) ยืนหยัดในสิ่งที่ถูกต้อง แม้ต้องเผชิญความโดดเดี่ยว

- 8) ความถ่อมตน (Humility) ยอมรับความผิดพลาดและเรียนรู้จากมัน
- 9) การตั้งคำถามพื้นฐาน “ทำไม” (Asking Fundamental Why Questions) แสวงหาความหมายที่ลึกซึ้งของชีวิต
- 10) การปรับมุมมอง (Ability to Reframe) มองปัญหาในภาพที่กว้างและระยะยาวขึ้น
- 11) การใช้อุปสรรคเชิงบวก (Positive Use of Adversity) เปลี่ยนความผิดพลาดเป็นบทเรียนและโอกาส
- 12) ความรู้สึกต่อหน้าที่ (Sense of Vocation) อุทิศตนเพื่อประโยชน์ของสังคมและผู้อื่น ไม่ใช่เพียงเพื่อตนเอง

บทบาทสำคัญในการพัฒนาจิตวิญญาณ โดยสมเด็จพระญาณวชิโรดม

รูปที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

5. ผลการวิจัย

5.1 บทบาทผู้นำทางจิตวิญญาณของสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร)

5.1.1 วัตรปฏิบัติเชิงวิสัยทัศน์ บทบาทผู้นำทางจิตวิญญาณของเจ้าประคุณสมเด็จพระญาณวชิโรดม ที่สะท้อนได้จากวัตรปฏิบัติเชิงวิสัยทัศน์ คือ ท่านมีหลักการดำเนินงานให้ประสบความสำเร็จ บรรลุผลตามเป้าหมายที่ชัดเจน หลักการทำงานของท่านยึดถือหลักคุณธรรม คือความถูกต้องและความดีงาม ที่ไม่ขัดต่อหลักศีลธรรมจรรยาเป็นสำคัญ เจ้าประคุณสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร) (2540) ได้ให้คติพจน์ในการทำงานไว้ว่า “มีความรู้ ต้องมีความฉลาด มีความฉลาด ต้องมีความปราดเปรื่อง มีความปราดเปรื่อง ในที่สุดต้องมีคุณธรรม กิจการงานจึงจะสำเร็จ ได้รับประโยชน์สมความประสงค์” นอกจากหลวงพ่อก็จะให้ความสำคัญกับความรู้ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญมากในการดำเนินกิจการงานต่างๆ แล้วท่านยังเน้นที่คุณธรรม ซึ่งเป็นรากฐานของการทำงานให้ประสบความสำเร็จได้อย่างมีคุณภาพ ดังที่เคยได้ยืนยันว่า “ความรู้คู่คุณธรรม” จึงสรุปได้ว่า เจ้าประคุณสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร) เป็นพระสงฆ์ผู้มีวัตรปฏิบัติด้านวิสัยทัศน์ สะท้อนจากการให้ความสำคัญกับการพัฒนาตนเองด้านความรู้ คือส่งเสริมด้านการศึกษา การพัฒนาทางด้านจิตใจ คือส่งเสริมให้มีการ

ปฏิบัติสมาธิ เพราะจิตใจเป็นเรื่องสำคัญ ทุกอย่างจะสำเร็จได้ก็ด้วยใจ จิตเป็นผู้บงการ ให้กายเป็นผู้กระทำ หมายความว่า งานจะบรรลุผลสำเร็จ ได้รับประโยชน์บรรลุวัตถุประสงค์ ต้องมีคุณธรรมนำด้วย

5.1.2 วัตรปฏิบัติเชิงความรักที่เห็นแก่ผู้อื่น บทบาทผู้นำทางจิตวิญญาณของเจ้าประคุณสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริวิโร) ด้านวัตรปฏิบัติเชิงความรักที่เห็นแก่ผู้อื่น สะท้อนได้จากบทบาทที่ท่านปฏิบัติตนเป็นแบบอย่าง ท่านคือบุคคลต้นแบบ อาทิเช่น ความมีสัจจะของลูกผู้ชายระหว่างเด็กชายวิริยงค์ฯ ปัจจุบันคือเจ้าประคุณสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริวิโร) กับตาผ้าขาวที่มารักษาท่านให้หายจากอัมพาตในวัยเด็กที่ว่า “หากชีวิตของข้าพเจ้ายังจะได้ประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา ถ้าผู้ใดมารักษาให้ข้าพเจ้าหายเป็นปรกติได้แล้ว ข้าพเจ้าจะอุทิศชีวิตนี้ให้แก่พระพุทธศาสนาทั้งสิ้น” สัญญาลูกผู้ชายนั้นไม่มีลายลักษณ์อักษรแต่เป็นสัจจะวาจาที่หลวงพ่อวิริยงค์ฯ ไม่อาจลืมนั่น จึงเป็นปฐมเหตุและปฐมบทของการอุทิศชีวิตเพื่อพระพุทธศาสนาและพัฒนาสังคมเรื่อยมา พระธรรมมงคลญาณ (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริวิโร) (2559) กล่าวว่า “จิตใจเป็นต้นตอแห่งการกำหนดการกระทำและปฏิบัติที่ที่จะเกิดสิ่งอัศจรรย์ขึ้นมาบนโลกครั้งใดก็ล้วนแล้วแต่เกิดขึ้นมาจากแรงบันดาลใจที่จิตใจเป็นส่วนกำหนดให้ได้สร้างขึ้นมาเป็นจริง” แสดงให้เห็นว่าความตั้งใจที่จะสร้างและพัฒนาสาธารณะประโยชน์แก่สังคมของหลวงพ่อวิริยงค์ฯ มาจากจิตบริสุทธิ์ที่ต้องการให้คนในสังคมมีความสุข

5.1.3 วัตรปฏิบัติด้านความหวัง/ความศรัทธา บทบาทผู้นำทางจิตวิญญาณของเจ้าประคุณสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริวิโร) วัตรปฏิบัติด้านความหวัง/ความศรัทธา ท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริวิโร) พระสงฆ์ผู้อุทิศตนเพื่อการพัฒนาและสร้างสาธารณะประโยชน์แก่สังคมทั้งทางโลกและทางธรรม ถ้าหากย้อนกลับไปมองจุดเริ่มต้นของการทำงานเพื่อสังคมมโนปณิธานอันแน่วแน่ของหลวงพ่อเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยยังเป็น ด.ช.วิริยงค์ บุญชัยกุล ผู้ซึ่งมีพื้นฐานอุปนิสัยดั้งเดิมโอบอ้อมอารี สนใจใคร่รู้ ในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา เป็นคนขยันหมั่นเพียร หนักเอาเบาสู้ ต่อกิจการงานทั้งหลาย จากการตรากตรำทำงานอย่างหนักทำให้ท่าน ป่วยเป็นอัมพาต จากเหตุการณ์นั้นได้นำไปสู่จุดเริ่มต้นของการอุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนาและพัฒนาสังคมจนถึงปัจจุบัน วัตถุประสงค์การพัฒนาสังคมทั้งทางด้านวัตถุและทางด้านจิตใจนี้หลวงพ่อวิริยงค์ฯ ไม่เพียงแต่หวังผลการพัฒนาเพียงในชาติปัจจุบันนี้เท่านั้น ยังผลให้การพัฒนาที่ท่านได้สร้างขึ้นเป็นประโยชน์ในสัมปรายภพคือชาติเบื้องหน้าอีกด้วย แสดงให้เห็นว่าหลวงพ่อวิริยงค์ฯ มองการณ์ไกลอย่างยิ่ง ด้วยมโนปณิธานอันแน่วแน่ที่ว่า “เมื่อยังมีลมหายใจอยู่ก็จะสอนไปตลอด” เป็นคำกล่าวของพระธรรมมงคลญาณ (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริวิโร) (2559) ผู้อุทิศตนแก่พระพุทธศาสนามาทั้งชีวิตเพื่อสอนสมาธิแก่ชาวโลก หลวงพ่อวิริยงค์ฯ ยังกล่าวต่อไปอีกว่า “เนื่องจากว่าหลวงพ่อได้สร้างสถาบันพลังจิตตานุภาพสอนสมาธิให้แก่ชาวไทย 3 ปีแรกก็รู้ได้ว่าได้ครูสมาธิพอสมควรแล้วสำหรับชาวไทยและก็คิดที่จะไปเผยแผ่ให้แก่ชาวต่างประเทศ การเผยแผ่ให้ชาวต่างประเทศจำเป็นที่จะต้องให้คนที่มาเรียนสมาธิให้เรียนเป็นภาษาอังกฤษ เมื่อผู้มาเรียนเป็นภาษาอังกฤษแล้ว ภาษาอังกฤษก็จะใช้ได้ทั่วโลก หลวงพ่อก็เลยตั้งใจเสียสละความสุขหลายประการจากวัตรธรรมมงคลไทยไปอยู่ประเทศแคนาดา เริ่มสอนพวกชาวบ้านเขาด้วยภาษาอังกฤษ” วัตถุประสงค์ของหลวงพ่อวิริยงค์ฯ ไม่ใช่แค่เพียงสอนพุทธศาสนิกชนชาวไทยเท่านั้น หลวงพ่อวิริยงค์ฯ ยังตั้งใจที่จะสอนสมาธิชาวต่างชาติ

ด้วยภาษาอังกฤษเพราะภาษาอังกฤษเป็นภาษากลางของโลก เมื่อชาวโลกได้เรียนสมาธิจะเกิดสันติภาพและสันติสุขแก่มวลมนุษยชาติ

5.2 แนวทางการพัฒนาบทบาทผู้นำทางจิตวิญญาณ ผ่านวัตรปฏิบัติของสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริวิฑโร)

สามารถจำแนกแนวทางการพัฒนาบทบาทผู้นำทางจิตวิญญาณ ของสมเด็จพระเจ้า 5 ประการ ดังนี้ คือ

5.2.1 ด้านจิตใจ การสร้างมูลนิธิสถาบันพลังจิตตานุภาพ พบว่า เจ้าประคุณสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริวิฑโร) มีความตั้งใจแน่วแน่ ในแนวทางการพัฒนาคน ด้านจิตนิยม ท่านจึงดำเนินงานเผยแผ่สมาธิแก่มหาชนชาวโลก ด้วยหลักธัมมาภิวัดณ์ ในปัจจุบันนับว่าประสบความสำเร็จเป็นอย่างสูง สมกับความตั้งใจของท่านที่ได้อุทิศตนเพื่อสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นแก่ชาวโลกด้วยวิชาสมาธิ พระธรรมมงคลญาณ (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริวิฑโร) (2559) ได้กล่าวว่า “เมื่อบุคคลที่จะมาเรียนสมาธิเบื้องต้นมีอารมณ์มากมาย พอมีอารมณ์มากมายเราก็บอกว่ามานึก “พุทโธ” อารมณ์มากมายก็เหลือหนึ่ง เมื่ออารมณ์เหลือหนึ่ง คือพุทโธ มีอารมณ์อันเดียว จิตก็เป็นหนึ่ง เมื่อจิตเป็นหนึ่งจิตก็เป็นสมาธิ เมื่อจิตเป็นสมาธิจิตก็ผลิตพลังจิต สะสมจนกระทั่งแก่กล้า ที่นี้แก่กล้าแล้วมันก็สามารถที่จะควบคุมจิตใจได้”

การสร้างศูนย์สมาธิวิริยานุภาพ พบว่า เจ้าประคุณสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริวิฑโร) เป็นพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบในกรอบของพระธรรมวินัยมาโดยตลอด ช่วยเหลือและพัฒนาสาธารณชน ประโยชน์เพื่อสังคมมาอย่างต่อเนื่อง และเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้าในแนวทางสัมมาปฏิบัติ กล่าวคือ การอบรมสั่งสอนให้พุทธศาสนิกชนได้เข้าใจในพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ศูนย์สมาธิวิริยานุภาพ จึงเป็นความพยายามของหลวงพ่อวิริยงค์ สิริวิฑโร ที่จะสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกให้พุทธศาสนิกชนได้มาปฏิบัติสมาธิในสถานที่สัปปายะคือมีความสะดวกสบายเอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติธรรม ยังผลให้ผู้ปฏิบัติได้รับความสงบทางจิตใจและได้รับความสบายทางกายควบคู่กันไปอีกด้วย

การจัดพิธีสวดสักขีบวชซี พบว่า เจ้าประคุณสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริวิฑโร) มีแนวคิดที่ตระหนักถึงความเท่าเทียมว่าในเส้นทางปฏิบัติธรรม ผู้หญิงไม่ค่อมมีสิทธิเทียมเท่าผู้ชาย จึงได้คิดแนวปฏิบัติที่จะให้โอกาสสตรีด้วยการบวชซี ให้สตรีได้เข้าสู่การปฏิบัติธรรมแห่งประณีตศีลถือเพศบรรพชิต กินนอนในวัดอย่างน้อย 3 วัน 3 คืน อีกทั้งเพื่อเปิดโอกาสให้พุทธศาสนิกชนทุกเพศทุกวัย ได้มีโอกาสบวชซีพราหมณ์ถือศีล 8 ขำระจิตใจของตนเอง ซึ่งการปฏิบัติดังกล่าวเป็นสิ่งสมควรที่พุทธศาสนิกชนพึงปฏิบัติเพื่อดำเนินตามคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ต้องการให้เหล่าพุทธสาวก ไม่กระทำความชั่วทั้งหลายทั้งปวง ให้ทำความดีหมั่นสร้างบุญกุศลให้ถึงพร้อมและชำระจิตใจของตนให้ผ่องแผ้วด้วยการทำสมาธิ

5.2.2 ด้านการสร้าง ความหมายร่วมกัน ในความหมายข้อนี้ จะหมายความรวมถึงการให้ความรู้และการศึกษา เพื่อพัฒนาบทบาทผู้นำทางจิตวิญญาณต่อตนเองและผู้อื่น การสร้างศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก (มูลนิธิ ประทีปเด็กไทย) พบว่า “หากว่าเราจะพัฒนาชาติ เราก็ต้องพัฒนาเด็ก” เป็นคำกล่าวของพระธรรมมงคลญาณ (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริวิฑโร) (2559) ซึ่งเป็นความตั้งใจที่จะสร้างบุคคลให้มีคุณภาพ พระธรรมมงคลญาณ ยังขยายความต่อว่า “คำว่าคุณภาพก็ต้องสร้างมาแต่เด็ก โดยมากบ้านนอกพวกเราก็ยากจน เกิดมาแล้วก็ตามบุญตาม

กรรม ก็เลยทำให้ด้อยคุณภาพ ทำให้หลวงพ่อวิริยงค์ฯ ตั้งใจสร้างศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในชื่อโครงการประทีปเด็กไทย เพื่อพัฒนาเด็กไทยให้มีคุณภาพดังคำกล่าวที่ว่า “หากว่าเราจะพัฒนาชาติ เราก็ต้องพัฒนาเด็ก” โดยหลักการคือ เมื่อเด็กเข้าสู่ศูนย์พัฒนาฯ จะมีสุขภาวะอนามัยที่ดีกว่าเด็กทั่วไปที่ไม่ได้เข้าสู่ศูนย์ เพราะมีโภชนาการที่ดี ซึ่งกว่า 40 ปี ของการดำเนินงานก็ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี พระธรรมมงคลญาณ (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร) (2559) กล่าวต่ออีกว่า “เด็กพวกนั้นมันก็กลับมาหาหลวงพ่อ เป็นทหาร เป็นข้าราชการ เป็นนายตำรวจก็มีแสดงว่าพวกนี้มันได้รับการพัฒนาดี” แสดงให้เห็นว่าเจตนารมณ์ของหลวงพ่อวิริยงค์ฯ บรรลุวัตถุประสงค์สมความตั้งใจ

การสร้างสถาบันพลังจิตตานุภาพ พบว่า เจ้าประคุณสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร) เป็นพระสงฆ์อีกรูปหนึ่งที่ถูกศรัทธาเพื่อพระพุทธศาสนา พัฒนาสาธารณประโยชน์ทั้งทางด้านวัตถุและด้านจิตใจ ด้วยมโนปณิธานอันแน่วแน่ที่ว่า “เมื่อยังมีลมหายใจอยู่ก็จะสอนไปตลอด” เป็นคำกล่าวของพระธรรมมงคลญาณ (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร) (2559) ผู้อุทิศตนแก่พระพุทธศาสนามาทั้งชีวิตเพื่อสอนสมาธิแก่ชาวโลก หลวงพ่อวิริยงค์ฯ ยังกล่าวต่อไปอีกว่า “เนื่องจากว่าหลวงพ่อได้สร้างสถาบันพลังจิตตานุภาพสอนสมาธิให้แก่ชาวไทย 3 ปีแรกก็รู้ได้ว่าได้ครูสมาธิพอสมควรแล้วสำหรับชาวไทยและก็คิดที่จะไปเผยแผ่ให้แก่ชาวต่างประเทศ “หลวงพ่อวิริยงค์ฯ สร้างสถาบันพลังจิตตานุภาพเพื่อสอนสมาธิแก่พุทธศาสนิกชนทั่วไปอย่างกว้างขวางและลึกซึ้งตามลำดับทั้งในประเทศและต่างประเทศ กล่าวได้ว่าหลวงพ่อวิริยงค์ฯ บำเพ็ญประโยชน์ตนในฐานะพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบในกรอบแห่งพระธรรมวินัยแล้ว ยังบำเพ็ญประโยชน์เพื่อประชาชนเป็นอันมาก” วัตถุประสงค์ของการสร้างสถาบันพลังจิตตานุภาพของหลวงพ่อวิริยงค์ฯ จึงเป็นไปเพื่อสันติภาพโลกอย่างแท้จริง เพราะเมื่อชาวโลกได้เรียนสมาธิจะเกิดสันติภาพและสันติสุขแก่มวลมนุษยชาติ

การสร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรมและมหาวิทยาลัย พบว่า เจ้าประคุณสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร) เป็นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ที่ได้รับการศึกษามาเป็นอย่างดีก่อนที่หลวงพ่อวิริยงค์ฯ จะเป็นพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบได้ผ่านการศึกษาจากครูอาจารย์ อาทิ หลวงปู่กงมา จิรปุญโญ, หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต มาอย่างเต็มภาคภูมิจนสุดความสามารถ ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า ไตรสิกขา ซึ่งประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นหลักการฝึกฝนอบรมตนให้เป็นผู้ถึงพร้อมด้วย “วิชาจรณะสัมปັນโน” คือเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยความรู้และความประพฤติดี

การศึกษาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดในกระบวนการพัฒนาสังคมหลวงพ่อวิริยงค์ฯ จึงได้สร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดธรรมมงคลและมหาวิทยาลัยเพื่อให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษาเล่าเรียนทั้งทางโลกและทางธรรมให้เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยความรู้และความประพฤติดีครบทั้ง ภาคปริยัติ ภาคปฏิบัติและผลคือปฏิเวธ ซึ่งหมายถึงการที่พระภิกษุสามเณรมีความรู้มีปัญญาเฉลียวฉลาดมีสติปัญญารู้เท่าทันสภาวะความเป็นจริงของโลกและอยู่ในโลกตามคตวิสัยที่สมควรแก่ธรรม ในขณะที่เดียวกันหลวงพ่อวิริยงค์ฯ ยังได้สนับสนุนพระภิกษุสามเณรให้ได้เรียนในระดับอุดมศึกษาคือ ระดับมหาวิทยาลัย ได้เปิดสาขาของมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา (ปัจจุบันเป็นของมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร) อีกทั้ง ในปี พ.ศ. 2536 ยังได้สร้างอาคารเรียนให้แก่สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า) เพื่อให้การศึกษาในระดับปริญญาโทและปริญญาเอก ที่อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา ความตั้งใจของหลวงพ่อวิริยงค์ฯ คือการจุดไฟทางปัญญาแก่คนในสังคมทุกสถานภาพทั้งบรรพชิตและฆราวาส เมื่อทรัพยากรมนุษย์ในสังคมมีการศึกษาที่ดีจะช่วยขับเคลื่อนการพัฒนาสังคมไปด้วยกันทุกภาคส่วน

5.2.3 ด้านการสร้างแรงบันดาลใจและพลัง ในความหมายข้อนี้ จะหมายความรวมถึงการธำรงพระพุทธศาสนา และการเผยแผ่หลักคำสอนทางศาสนา เพื่อพัฒนาบทบาทผู้นำทางจิตวิญญาณ การสร้างวัดในประเทศไทย ของสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร) พบว่า เจ้าประคุณสมเด็จพระญาณวชิโรดม หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร ได้สร้างวัดขึ้น เพื่อยังประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่พุทธศาสนิกชนในพื้นที่ต่างๆ ในประเทศไทย จำนวน 15 วัด พระธรรมมงคลญาณ (หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร) (2560) ให้ข้อคิดเห็นในเรื่องนี้ว่า “การอยู่ที่ไหนนานๆ ก็จำเป็นต้องสร้างเสนาสนะขึ้น เมื่อมีเสนาสนะก็กลายเป็นวัดไปด้วยประการฉะนี้” ด้วยเหตุดังกล่าวทำให้หลวงพ่อวิริยงค์ฯ ตั้งใจสร้างวัดขึ้นในประเทศไทยหลายวัดด้วยกันเพื่อใช้เป็นประโยชน์สาธารณะทั้งทางโลกและทางธรรม เพราะวัด คือ ศาสนสถานสำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและเป็นที่พักจำพรรษาของพระสงฆ์สามเณรในพระพุทธศาสนา นอกจากวัดจะเป็นที่ประกอบกิจของพระสงฆ์แล้ว วัดยังเป็นศาลาประชาคมเป็นที่ประชุมประจำหมู่บ้านให้คนในชุมชนได้พบปะพูดคุยกัน วัดจึงเป็นสถานที่สำคัญ ถือได้ว่าเป็นศูนย์รวมใจของชาวบ้านเมื่อมีเหตุทุกข์ร้อนประการใดในชุมชนก็อาศัยศาลาวัดเป็นที่ประชุมปรึกษาหารือกัน

การสร้างวัดในต่างประเทศ ของสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร) พบว่าเจ้าประคุณสมเด็จพระญาณวชิโรดม หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร ได้สร้างวัดขึ้น เพื่อยังประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่พุทธศาสนิกชน และชาวต่างชาติในประเทศแคนาดา จำนวน 7 วัด ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ จำเป็นต้องสร้างวัดขึ้นมาเพื่อใช้เป็นที่พักอาศัยของพระสงฆ์ที่ไปปฏิบัติศาสนกิจและใช้เป็นที่พักผ่อนสันทนาการทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติแก่ชาวต่างชาติ พระธรรมมงคลญาณ (หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร) (2560) ได้พูดถึงความตั้งใจดังกล่าวว่า “วัดพุทธไทยในประเทศแคนาดาตามเมืองต่าง ๆ จะเป็นสถานที่ศึกษาพระพุทธศาสนาและเผยแผ่การทำสมาธิให้ได้รับประโยชน์มหาศาลเกินความคาดหมายของหลวงพ่อฯ ซึ่งเป็นผู้นำในการสร้างวัดพุทธไทยในประเทศแคนาดา ทำให้ประชาชนในทวีปอเมริการู้จักพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้นแน่นอน” ความตั้งใจในการสร้างวัดในต่างประเทศของหลวงพ่อฯ ก็เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวโลกให้ได้รับสันติสุขจากการทำสมาธิ เพราะการพัฒนาจิตใจจากการทำสมาธิมีส่วนทำให้สังคมมีความสุขและอยู่ร่วมกันโดยสันติภาพได้กว้างไกลไปถึงทั่วโลกตามเจตนารมณ์ของหลวงพ่อวิริยงค์ฯ

การสร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรมและมหาวิทยาลัย พบว่า เจ้าประคุณสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร) มีความเมตตาที่เป็นธรรมค้ำจุนโลก จากความเมตตาของหลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร ที่ได้อุทิศตนเพื่อพัฒนาพระพุทธศาสนาและสังคม ทำให้มีผู้ได้รับประโยชน์จากความเสียสละของหลวงพ่อเป็นจำนวนมาก ซึ่งหลวงพ่อวิริยงค์ฯ ได้เมตตาช่วยเหลือสังคมโดยไม่ได้หวังสิ่งใดตอบแทน หลวงพ่อหวังเพียงให้สันติสุขบังเกิดขึ้นในสังคม การก่อตั้งโรงเรียนและมหาวิทยาลัยก็มุ่งหวังให้ทรัพยากรมนุษย์ในสังคมมีความรู้ความสามารถสามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นปกติสุขตามสถานภาพของตน

การสร้างพระวิริยะมงคลมหาเจดีย์ศรีรัตนโกสินทร์ พบว่า เจ้าประคุณสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร) มีความตั้งใจมั่น ที่จะสร้างพระมหาเจดีย์ที่สูงที่สุดในประเทศไทย ในนาม (พระวิริยะมงคลมหาเจดีย์ศรีรัตนโกสินทร์) เป็นวัตถุประสงค์และความตั้งใจจริงของหลวงพ่อวิริยงค์ฯ ที่ต้องการสร้างไว้เป็นปูชนียสถานที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า เป็นสถานที่ศึกษาธรรม ใช้เป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจและสวดมนต์ของพุทธศาสนิกชน และใช้เป็นพิพิธภัณฑ์เก็บรักษาวัตถุโบราณที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ จาก

สัจจะอธิษฐานของหลวงพ่อวริย์รงค์ สิรินธโร ต่อหน้าพระบรมสารีริกธาตุ ณ วัดโคคมวิหาร จังหวัดจันทบุรี ประเทศไทย ครั้งแรก พระเทพเจติยาจารย์ (หลวงพ่อวริย์รงค์ สิรินธโร) (2553) อธิษฐานว่า “หากข้าพเจ้าได้รับพระบรมสารีริกธาตุครบ 5 องค์ ข้าพเจ้าจะสร้างพระมหาเจดีย์ เพื่อประดิษฐานให้ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย เมื่อข้าพเจ้าตั้งสัจจะอธิษฐานต่อพระบรมสารีริกธาตุ ก็เหมือนกับตั้งสัจจะอธิษฐานต่อพระพักตร์ของพระพุทธองค์ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วข้าพเจ้าก็ต้องทำตามโดยมิพรั้งต่อสถานการณ์ใดๆ ทั้งสิ้น แม้ว่าจะเป็นการหนักใจเป็นภาระที่ยิ่งใหญ่อย่างไม่เคยปรากฏมาเลยในชีวิตของข้าพเจ้า ในที่สุดข้าพเจ้าก็ได้รับพระบรมสารีริกธาตุครบ 5 องค์ ในวันที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2517” จากสัจจะอธิษฐานดังกล่าวของหลวงพ่อวริย์รงค์ฯ ปรากฏเป็นพระวิริยะมงคลมหาเจดีย์ศรีรัตนโกสินทร์ที่สูงเด่นเป็นสง่าอยู่ที่วัดธรรมมงคล กรุงเทพฯ เป็นปูชนียสถานที่สำคัญและทรงคุณค่าแก่พระพุทธศาสนาตราบนานเท่านาน

การสร้างพระพุทธมณฑลธรรมศรีไทย (หลวงพ่อพระหยก) พบว่า เจ้าประคุณสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวริย์รงค์ สิรินธโร) ต้องการให้พระพุทธศาสนาเจริญยั่งยืน การที่จะให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองเป็นการต่อเนื่องไปได้นั้นจะต้องมีปัจจัยหลายประการ และปัจจัยหลายประการนั้นสิ่งที่จะมองข้ามไม่ได้คือ “พระพุทธรูป” ที่เป็นองค์แทนสมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า การสร้างพระพุทธรูปหยกเขียวที่ใหญ่ที่สุดในโลก ซึ่งได้รับพระมหากรุณาจาก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลที่ 9 ทรงพระราชทานนามว่า “พระพุทธมณฑลธรรมศรีไทย” เป็นความประสงค์ของพระญาณวิริยาจารย์ (หลวงพ่อวริย์รงค์ สิรินธโร) “พระพุทธรูป” ที่เป็นองค์แทนสมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า แม้เป็นรูปธรรมแต่ก็มีความสำคัญเพราะรูปธรรมเป็นสิ่งที่เห็นได้ด้วยตาเปล่า ส่วนนามธรรมมองไม่เห็นด้วยตาเปล่า การปฏิบัติตามพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ย่อมมีความสำคัญ เพราะฉะนั้นพระพุทธรูปที่เป็นรูปธรรมจึงเป็นสื่อที่จะนำบุคคลผู้มีความเชื่อความเลื่อมใสให้เข้าไปถึงนามธรรม แต่พระพุทธรูปองค์นั้นจะต้องมีค่าสูงจนทำให้เกิดความอัศจรรย์ จึงมีความสำคัญส่วนหนึ่งที่จะช่วยสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา ซึ่งองค์พระหยกเขียวบริสุทธิ์องค์นี้จะมีค่าสูงและน่าอัศจรรย์ยิ่งนัก อันจะเป็นศูนย์รวมของคนทั่วโลกต่อไปในอนาคต” ในปัจจุบันพุทธรูปหยกสิ่งมงคลสูงค่าได้ประดิษฐานบนศาลาพระหยกวัดธรรมมงคล เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้กราบไหว้สักการบูชา ในอนาคตจะเป็นศูนย์รวมใจของพุทธศาสนิกชนทั่วโลก สมความตั้งใจของหลวงพ่อวริย์รงค์ฯ

5.2.4 ด้านการพัฒนาคน การสร้างวัดในประเทศไทย ของสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวริย์รงค์ สิรินธโร) พบว่า เจ้าประคุณสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวริย์รงค์ สิรินธโร) มีความตั้งใจที่จะสร้างและพัฒนาสาธารณูปโภคประโยชน์แก่สังคม พระธรรมมงคลญาณ (หลวงพ่อวริย์รงค์ สิรินธโร) (2559) กล่าวว่า “จิตใจเป็นต้นตอแห่งการกำหนดการกระทำและปฏิบัติการที่จะเกิดสิ่งอัศจรรย์ขึ้นมาบนโลกครั้งใดก็ล้วนแล้วแต่เกิดขึ้นมาจากแรงบันดาลใจที่จิตใจเป็นส่วนกำหนดให้ได้สร้างขึ้นมาเป็นจริง” แสดงให้เห็นว่าความตั้งใจที่จะสร้างและพัฒนาสาธารณูปโภคประโยชน์แก่สังคมของหลวงพ่อวริย์รงค์ฯ มาจากจิตใจบริสุทธิ์ที่ต้องการให้คนในสังคมมีความสุข เจ้าประคุณสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวริย์รงค์ สิรินธโร) ได้มีแนวความคิดเพื่อพัฒนาสังคมให้มีความเจริญทั้งทางด้านวัตถุและทางด้านจิตใจ สังคมไทยเป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่พระพุทธศาสนาสืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ เห็นได้จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ แสดงให้เห็นถึงความเจริญของพระพุทธศาสนาที่อยู่คู่กับสังคมไทยและเกี่ยวเนื่องกับวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี คติความเชื่อ รวมถึงพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งให้ความสำคัญกับวัดอันเป็น

ศาสนาสถานที่เป็นศูนย์รวมใจ เป็นสถานที่ดำเนินกิจกรรมภายในชุมชน เป็นแหล่งเรียนรู้ เป็นสถานที่ศึกษา ศิลปวิทยาการต่างๆ โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ เป็นผู้นำทางความเชื่อและเป็น ศูนย์รวมใจของชุมชนด้วย หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร ซึ่งเป็นพระสงฆ์นักพัฒนาได้คำนึงถึงคุณค่าของวัดที่จะมี คุณประโยชน์ต่อชุมชนและท้องถิ่นจึงได้สร้างวัดทั้งในประเทศไทยหลายแห่ง

การสร้างวัดในต่างประเทศ ของสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร) พบว่า เจ้าประคุณสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร) ได้สร้างวัด เพื่อเป็นสถานที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา ในต่างประเทศโดยเฉพาะประเทศแคนาดา นอกจากจะเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาออกไปให้ชาวต่างชาติได้รู้จัก ได้เรียนรู้และได้ปฏิบัติตามพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว ยังเป็นศูนย์รวมใจของพี่น้องชาวพุทธได้ร่วม ดำเนินกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา สืบทอดขนบธรรมเนียมประเพณีอนุรักษวัฒนธรรมของตนไว้แม้ จะอยู่ต่างถิ่นห่างบ้านไกลเมืองก็ตาม

การสร้างศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก (มูลนิธิประทีปเด็กไทย) พบว่า เจ้าประคุณสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร) พัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กด้วยการให้การศึกษาดังแต่ยังเด็กซึ่งเป็นความตั้งใจของหลวงพ่อ วิริยงค์ฯ ที่ต้องการจะสร้างบุคคลให้มีคุณภาพ พระธรรมมงคลญาณ (หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร) (2559) กล่าวว่า “คำว่าคุณภาพก็ต้องสร้างมาแต่เด็ก โดยมากบ้านนอกพวกเราที่ยากจน เกิดมาแล้วก็ตามบุญตามกรรม ก็เลยทำ ให้ด้อยคุณภาพ ปี 2512 หลวงพ่อได้เดินทางไปประเทศเยอรมัน พวกเยอรมันก็พาไปดูศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก หลวงพ่อก็สนใจว่าเขาพัฒนาเด็กในขณะที่กำลังแพ้สงคราม แต่เมื่อพัฒนาเด็กแล้ว เด็กพวกนี้ใหญ่โตขึ้นสามารถ รักษาประเทศ จนกระทั่งเยอรมันเจริญอย่างนี้” เพราะทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพ จะมีความสำคัญต่อ กระบวนการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองของประเทศ

การสร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรมและมหาวิทยาลัย พบว่า เจ้าประคุณสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร) เป็นผู้ผ่านการเปลี่ยนแปลง (Change agent) เพื่อผลักดันสังคมไปข้างหน้า ปัจจุบันเห็น เป็นผลสำเร็จแล้วว่าจากความพยายามของหลวงพ่อวิริยงค์ฯ ที่จะพัฒนาเด็กให้เติบโตอย่างมีคุณภาพเพื่อเป็น บุคลากรสำคัญในการพัฒนาภาคส่วนต่างๆ ของประเทศชาติ ซึ่งหลวงพ่อวิริยงค์ฯ กล่าวอย่างภาคภูมิใจว่า “เด็กพวกนั้นมันก็กลับมาหาหลวงพ่อ เป็นทหาร เป็นข้าราชการ เป็นนายตำรวจก็มี แสดงว่าพวกนี้มันได้รับการ พัฒนาดี” แสดงให้เห็นว่าเจตนารมณ์ของหลวงพ่อวิริยงค์ฯ บรรลุวัตถุประสงค์สมความตั้งใจ

5.2.5 ด้านการพัฒนาสังคม การสร้างศูนย์สมาธิวิริยานุภาพ พบว่า เจ้าประคุณสมเด็จพระญาณ วชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร) ได้ดำเนินการพัฒนาสังคมทั้งทางด้านวัตถุและทางด้านจิตใจควบคู่กันตลอดมา แสดงให้เห็นว่าหลวงพ่อวิริยงค์ฯ เข้าใจบริบทของสังคมเป็นอย่างดี เมื่อประชาชนอยู่ดีมีสุข สุขภาพกายแข็งแรง สุขภาวะทางจิตสมบูรณ์ มีอาชีพการงานเลี้ยงตนและเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพในทุกภาคส่วนของสังคม ย่อมเป็นกลไกขับเคลื่อนการพัฒนาสังคมให้มีความเจริญภายใต้กระแสความเปลี่ยนแปลงของโลกที่หลวงพ่อวิริยงค์ ฯ เน้นย้ำว่า โลกาวัดัน คือ ความเจริญทางด้านวัตถุและธรรมาภิวัตน์ คือ ความเจริญทางด้านจิตใจ จะต้องได้รับการ พัฒนาควบคู่กันไป ท่านจึงได้สร้างสถานปฏิบัติธรรมขึ้นมา ซึ่งปัจจุบันมีสถานที่เหมาะแก่การปฏิบัติธรรมใน ประเทศไทยจำนวนมาก สถานที่เหล่านี้เรียกว่า “ที่สัปปายะ” หรือที่สบายเหมาะแก่การทำสมาธิ เมื่อมนุษย์ได้เกิด มาบนโลกถือว่าโชคดีแต่จะโชคดียิ่งกว่าที่ได้เกิดมาพบพระพุทธศาสนาได้ศึกษาและปฏิบัติตามคำสอนของ

พระพุทธเจ้า พระธรรมมงคลญาณ (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร) (2560) กล่าวว่า “มนุษย์เกิดมาก็ควรที่จะทำความดี เพราะว่าคนเราเกิดแล้วก็ต้องตาย การตายนี้ตายแต่ร่างกายใจยังไม่ได้ตายจิตไม่ตาย” หลวงพ่อจึงได้สร้างศูนย์สมาธิวิริยานุภาพขึ้นมาเพื่อใช้เป็นทั้งที่เรียนและปฏิบัติสมาธิสำหรับพุทธศาสนิกชน การศึกษาธรรมและปฏิบัติธรรมคือปริมณฑลของศาสนาที่แท้จริงเรียกว่า ไตรสิกขา ได้แก่ การให้ทาน การรักษาศีล การภาวนา (ทำสมาธิ) ศูนย์สมาธิวิริยานุภาพที่หลวงพ่อวิริยงค์ฯ ได้สร้างขึ้นจึงเป็นสถานที่เหมาะแก่การสั่งสมบุญบารมีครบทั้ง 3 ประการ คือ ทาน ศีล ภาวนา

การสร้างสถาบันออกแบบนานาชาติชนาพัฒน์ (CID) พบว่า คนไทยมีศักยภาพแต่ขาดโอกาสเท่านั้น พระธรรมมงคลญาณ (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร) (2559) คำพูดดังกล่าวเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างสถาบันออกแบบนานาชาติชนาพัฒน์ หลวงพ่อวิริยงค์ฯ กล่าวต่ออีกว่า “หลวงพ่อคิดอย่างนี้ว่า หลวงพ่อไปจ้างช่างอิตาลีมาแกะพระหยกที่วัดธรรมมงคล เพราะว่าหยกนี้ราคาสูงถ้าหากว่าฝีมือไม่ถึงเสียหายหยก เสียหาย ก็ต้องเอามาพอเอามาแล้วถึงรู้ว่า การพัฒนาฝีมือของพวกฝรั่ง (อิตาลี) ไม่เหมือนกับพวกเราปั้นรูปพระพุทธรูปธรรมดา ปั้นรูปใครเก่งก็ทำหน้าสวย ทำอะไรสวยหน่อย แต่ว่าอิตาลีมีหลักการ ตาเท่านี้ แขนเท่านี้ เพราะฉะนั้นพระพุทธรูปที่อยู่วัดธรรมมงคลจะ Perfect สมบูรณ์ที่สุด ฝรั่งถามหลวงพ่อก่อนว่าคุณจะเอาพระพุทธรูปเจ้าคุณอายุเท่าไร หลวงพ่อก็บอกว่าเอา 35 ไปดูพระหยกอายุ 35 จริงๆ อันนี้เป็นเครื่องกระตุ้นใจหลวงพ่อกว่า ทำไมคนไทยทั้งประเทศทำพระพุทธรูปกันมาตั้งร้อยปีหลายร้อยปี ทำไมถึงไม่พัฒนา”

จากเครื่องกระตุ้นใจดังกล่าวทำให้หลวงพ่อวิริยงค์ฯ เปิดสถาบันออกแบบนานาชาติชนาพัฒน์ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นและมีผู้สนใจมาสมัครเรียนและจบหลักสูตรออกไปเป็นจำนวนมาก สมความกับความตั้งใจของหลวงพ่อวิริยงค์ฯ ที่ต้องการพัฒนาคนไทยและสร้างนักออกแบบคนไทยที่มีคุณภาพทัดเทียมและแข่งขันกับนานาชาติได้

6. การอภิปรายผล

6.1 บทบาทผู้นำทางจิตวิญญาณของสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร)

6.1.1 วัตรปฏิบัติเชิงวิสัยทัศน์ บทบาทผู้นำทางจิตวิญญาณของเจ้าประคุณสมเด็จพระญาณวชิโรดม ที่สะท้อนได้จากวัตรปฏิบัติเชิงวิสัยทัศน์ คือ ท่านมีหลักการดำเนินงานให้ประสบความสำเร็จ บรรลุผลตามเป้าหมายที่ชัดเจน หลักการทำงานของท่ายืดถือหลักคุณธรรม คือความถูกต้องและความดีงาม ที่ไม่ขัดต่อหลักศีลธรรมจรรยาเป็นสำคัญ เจ้าประคุณสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร) (2540) ได้ให้คติพจน์ในการทำงานไว้ว่า “มีความรู้ ต้องมีความฉลาด มีความฉลาด ต้องมีความปราดเปรื่อง มีความปราดเปรื่อง ในที่สุดต้องมีคุณธรรม กิจการงานจึงจะสำเร็จ ได้รับประโยชน์สมความประสงค์” นอกจากหลวงพ่อกจะให้ความสำคัญกับความรู้ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญมากในการดำเนินกิจการงานต่าง ๆ แล้วท่านยังเน้นที่คุณธรรม ซึ่งเป็นรากฐานของการทำงานให้ประสบความสำเร็จได้อย่างมีคุณภาพ ดังที่เคยได้ยินว่า “ความรู้คู่คุณธรรม” บทบาทผู้นำของเจ้าประคุณสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร) จึงมีความสอดคล้องกับทฤษฎีของ Fry (2003) ที่กล่าวถึงลักษณะภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ คือ สามารถกำหนดวิสัยทัศน์ มีลักษณะภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ คือ มีการสื่อสารไปยังผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย มีความสามารถในการกำหนดจุดมุ่งหมายและวิธีดำเนินการ สะท้อนให้เห็นอุดมคติ

สามารถสร้างความหวังและความศรัทธาและกำหนดมาตรฐานให้สูง และเป็นผู้นำตามความหมายของ Zohar (2005) ที่ได้กล่าวไว้ว่า จิตวิญญาณ หมายถึง ความสามารถในการเข้าถึงจุดมุ่งหมายหรือความสำคัญของชีวิต หรือคุณค่าที่ลึกซึ้งขึ้น ทำตามวัตถุประสงค์ของตน และปลูกฝังความสำคัญหรือจุดมุ่งหมาย คุณค่าและจุดประสงค์เหล่านี้ในการดำเนินชีวิตที่ดีขึ้น และสร้างสรรค์มากยิ่งขึ้นความฉลาดทางจิตวิญญาณเป็นความฉลาดสุดท้ายของผู้นำที่มีวิสัยทัศน์

6.1.2 วัตรปฏิบัติเชิงความรักที่เห็นแก่ผู้อื่น บทบาทผู้นำทางจิตวิญญาณของเจ้าประคุณสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริวิฑโร) ด้านวัตรปฏิบัติเชิงความรักที่เห็นแก่ผู้อื่น สะท้อนได้จากบทบาทที่ท่านปฏิบัติตนเป็นแบบอย่าง ท่านคือบุคคลต้นแบบ อาทิเช่น ความมีสัจจะของลูกผู้ชายระหว่างเด็กชายวิริยงค์ฯ ปัจจุบันคือเจ้าประคุณสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริวิฑโร) กับตาผ้าขาวที่มารักษาท่านให้หายจากอัมพาตในวัยเด็กที่ว่า “หากชีวิตของข้าพเจ้ายังจะได้ประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา ถ้าผู้ใดมารักษาให้ข้าพเจ้าหายเป็นปรกติได้แล้ว ข้าพเจ้าจะอุทิศชีวิตนี้ให้แก่พระพุทธศาสนาทั้งสิ้น” สัญญาลูกผู้ชายนั้นไม่มีลายลักษณ์อักษรแต่เป็นสัจจะวาจาที่หลวงพ่อวิริยงค์ฯ ไม่อาจลืมเลือน จึงเป็นปฐมเหตุและปฐมบทของการอุทิศชีวิตเพื่อพระพุทธศาสนาและพัฒนาสังคมเรื่อยมา พระธรรมมงคลญาณ (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริวิฑโร) (2559) กล่าวว่า “จิตใจเป็นต้นตอแห่งการกำหนดการกระทำและปฏิบัติที่ที่จะเกิดสิ่งอัศจรรย์ขึ้นมาบนโลกครั้งใดก็ล้วนแล้วแต่เกิดขึ้นมาจากแรงบันดาลใจที่จิตใจเป็นส่วนกำหนดให้ได้สร้างขึ้นมาเป็นจริง” แสดงให้เห็นว่าความตั้งใจที่จะสร้างและพัฒนาสาธารณะประโยชน์แก่สังคมของหลวงพ่อวิริยงค์ฯ มาจากจิตใจบริสุทธิ์ที่ต้องการให้คนในสังคมมีความสุข จึงมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของลัดดา จุลวงศ์ และศักดิ์ชัย นิรัญทวี (2563) ได้ทำการวิจัยเรื่องการบริหารสถานศึกษาด้วยภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ ที่พบว่าภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ (Spiritual Leadership) เป็นคุณลักษณะ พฤติกรรมหรือกระบวนการของผู้นำที่มีความเชื่อมั่นศรัทธาในคุณธรรม ความดีงามอย่างมั่นคง และให้ความสำคัญกับคุณค่าทางจิตใจมากกว่าคุณค่าในเชิงวัตถุหรือเรื่องที่เป็นรูปธรรม เป็นแบบอย่างในการนำความรักความเมตตาสู่การกระทำที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น

6.1.3 วัตรปฏิบัติด้านความหวัง/ความศรัทธา บทบาทผู้นำทางจิตวิญญาณของเจ้าประคุณสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริวิฑโร) วัตรปฏิบัติด้านความหวัง/ความศรัทธา ท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริวิฑโร) เป็นพระสงฆ์ที่อุทิศตน เพื่อการพัฒนาและสร้างสาธารณะประโยชน์แก่สังคมทั้งทางโลก และทางธรรมโดยแท้ ถ้าหากย้อนกลับไปมองจุดเริ่มต้นของการทำงานเพื่อสังคมมโนปณิธานอันแน่วแน่ของหลวงพ่อเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยยังเป็น ด.ช.วิริยงค์ บุญชัยกุล ผู้ซึ่งมีพื้นฐานอุปนิสัยดั้งเดิม โอปปอ้อมอารี สนใจใคร่รู้ ในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา เป็นคนขยันหมั่นเพียร หนักเอาเบาสู้ ต่อกิจการงานทั้งหลาย จากการตรากตรำทำงานอย่างหนักทำให้ท่านป่วยเป็นอัมพาต จากเหตุการณ์นั้นได้นำไปสู่จุดเริ่มต้นของการอุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนาและพัฒนาสังคมจนถึงปัจจุบัน วัตถุประสงค์การพัฒนาสังคมทั้งทางด้านวัตถุและทางด้านจิตใจนี้หลวงพ่อวิริยงค์ฯ ไม่เพียงแต่หวังผลการพัฒนาเพียงในชาติปัจจุบันนี้เท่านั้น ยังผลให้การพัฒนาที่ท่านได้สร้างขึ้นเป็นประโยชน์ในสัมปรายภพคือชาติเบื้องหน้าอีกด้วย แสดงให้เห็นว่าหลวงพ่อวิริยงค์ฯ มองการณ์ไกลอย่างยิ่ง ซึ่งสอดคล้องกับ Fry (2003) ที่กล่าวถึงคุณลักษณะของภาวะผู้นำทางจิตวิญญาณไว้ว่า ต้องเป็นผู้มีความหวัง ความศรัทธา คือ ความอดทน (Endurance) ความขยันหมั่นเพียร (Perseverance) ทำในสิ่งที่

จำเป็น (Do what it takes) ตั้งมั่นในเป้าหมาย (Stretch goals) และคาดหวังในผลลัพธ์ (Expectation of reward/victory)

ความอดทน (Endurance) เผยแพร่งานสอนสมาธิให้ชาวต่างประเทศนั้นเป็นลำบากที่ต้องมีความอดทนพยายามสูง เมื่อไปถึงแคนาดาก็จำเป็นที่จะต้องมีวัด หลวงพ่อก็ได้ลงทุนสร้างวัดไป 6 วัด ในเบื้องต้นนี้การที่จะให้พวกฝรั่งมาเชื่อเรามันยาก ต่างคนต่างภาษาต่างคนต่างวัฒนธรรม ต่างคนต่างศาสนาแต่หลวงพ่อก็ใช้กลยุทธ์” พระธรรมมงคลญาณ (2560) อธิบายต่อไปอีกว่า “พยายามที่จะเอาบุคคลที่มีความสำคัญเอามาสอนก่อน เพราะในเมื่อเวลาที่หลวงพ่อยังไม่ชัดเจนภาษาอังกฤษนักก็พอที่จะแนะนำเขาได้ในอันดับแรก ก็ใช้เวลา 3 ปี ในเบื้องต้น มันก็เป็นเรื่องที่แปลกประหลาดว่ามาถึงคราวที่ฝรั่งจะต้องมารับคำสอน มีผู้หญิงฝรั่งคนหนึ่งเป็นโรคและไม่มีแรง และไม่สามารถช่วยตัวเองได้รักษามาเป็นเวลา 10 ปีมาแล้วก็ไม่ทุเลา และวันนั้นพอดีเป็นวันที่หลวงพ่อก็จะเปิดสอนสมาธิที่เมืองแอดมันตัน เธอก็มาพบกับหลวงพ่อก็มาเห็นว่าพระราชธรรมเจดियाจารย์ สมัยนั้นเป็นพระราชธรรมเจดियाจารย์เป็นตัวภาษาอังกฤษแล้วเธอก็อ่านตัวภาษาอังกฤษว่า เป็นมาสเตอร์จะมาสอนสมาธิ ปรากฏว่าตัวหนังสือทั้งหมดมันไหลเข้าตัวฝรั่งคนนั้น (เขาบอกความรู้สึก) ตั้งแต่วันนั้นหายไปเลย หายจากความป่วยเขาก็เลยเอาไปลงหนังสือพิมพ์ว่า ผู้สำคัญมาโปรดพวกเราแล้วให้พวกเรามาเถอะมาเรียนสมาธิ” (พระธรรมมงคลญาณ [หลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร], 2560)

ความขยันหมั่นเพียร (Perseverance) เจ้าประคุณสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร) มีความตั้งใจที่จะเผยแพร่งานสอนสมาธิให้ชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะชาวแคนาดา หลวงพ่อวิริยงค์ฯ ต้องเปลี่ยนวิธีการสอนสมาธิจากภาษาไทยเป็นภาษาอังกฤษซึ่งเป็นเรื่องที่ยากลำบากมากเพราะหลวงพ่อก็ไม่รู้จักภาษาอังกฤษเลย พระธรรมมงคลญาณ (2560) กล่าวว่า “คือ อันดับแรกที่จะไปสอนภาษาอังกฤษ หลวงพ่อก็ไม่รู้จักภาษาอังกฤษเลย แล้วจะไปสอนได้อย่างไร หลวงพ่อก็ต้องเรียนภาษาอังกฤษในเมื่อเวลาขณะนั้นอายุ 79 แล้ว ฟังจะมาเรียน A B C D แต่ก็เรียนได้ปีเดียวแล้วก็ไม่มีครูสอนก็เรียนด้วยตนเองพอเข้าใจแล้วถึงได้เดินทางไปแคนาดา

ทำในสิ่งที่จำเป็น (Do what it takes) เจ้าประคุณสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร) มีความตั้งใจที่จะเผยแพร่หลักการการทำสมาธิเพื่อให้เป็นประโยชน์แก่ชาวโลก อีกทั้งหลวงปู่่มั่นฯ ยังให้หลักประกันอีกว่าสามารถทำได้ ทำให้หลวงพ่อวิริยงค์ฯ มีกำลังใจที่จะเดินทางทำงานด้านการเผยแผ่สมาธิให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น พระเทพเจดियाจารย์ (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร) (2553) ได้กล่าวเพิ่มเติมอีกว่า “ปัจจัยต่างๆ ดังกล่าวมานี้เป็นแรงสนับสนุนในใจของอาตมาอยู่ตลอดเวลา จน พ.ศ. 2529 ถึง 2534 อาตมาได้มีโอกาสไปพักผ่อนที่วิทยาลัยสงฆ์น้ำตกแม่กลาง อำเภोजอมทองจังหวัดเชียงใหม่ อันเป็นบริเวณป่าไม้ภูเขาตออินทนนท์ ทำให้ได้ทบทวนหลักการต่างๆ ที่เคยได้ถามอรรถปัญหามาธิ พร้อมทั้งคำแนะนำจากหลวงปู่่มั่น จึงได้เขียนเป็นตำราสมาธิขึ้นจนเต็มรูปแบบ สามารถใช้ในการเรียนการสอนวิชาสมาธิได้ รวมการทบทวนและรวบรวมการเขียนตำรานั้นใช้เวลา 5 ปี จึงสำเร็จ เพื่อให้ได้เนื้อหาระดับที่สำคัญจึงจัดทำเป็นรูปเล่มตั้งแต่ขั้นพื้นฐาน ขั้นกลางและขั้นสูงรวม 3 เล่ม เหมาะแก่การศึกษาและปฏิบัติสมาธิยิ่ง” (พระเทพเจดियाจารย์ [หลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร], 2553)

ตั้งมั่นในเป้าหมาย (Stretch goals) เจ้าประคุณสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร) กล่าวว่า “เนื่องจากว่าหลวงพ่อก็ได้สร้างสถาบันพลังจิตตานุภาพสอนสมาธิให้แกชาวไทย 3 ปีแรกก็รู้ได้ว่าได้ครูสมาธิพอสมควรแล้วสำหรับชาวไทยและก็คิดที่จะไปเผยแพร่ให้แกชาวต่างประเทศ การเผยแพร่ให้ชาว

ต่างประเทศจำเป็นที่จะต้องให้คนที่มาเรียนสมาธิให้เรียนเป็นภาษาอังกฤษ เมื่อผู้มาเรียนเป็นภาษาอังกฤษแล้ว ภาษาอังกฤษก็จะใช้ได้ทั่วโลก หลวงพ่อก็เลยตั้งใจเสียสละความสุขหลายประการจากวัดธรรมมงคลไทยไปอยู่ประเทศแคนาดา เริ่มสอนพวกชาวบ้านเขาด้วยภาษาอังกฤษ” วัตถุประสงค์ของหลวงพ่อวิริยงค์ฯ ไม่ใช่แค่เพียงสอนพุทธศาสนิกชนชาวไทยเท่านั้น หลวงพ่อวิริยงค์ฯ ยังตั้งใจที่จะสอนสมาธิชาวต่างชาติด้วยภาษาอังกฤษเพราะภาษาอังกฤษเป็นภาษากลางของโลก เมื่อชาวโลกได้เรียนสมาธิจะเกิดสันติภาพและสันติสุขแก่มวลมนุษยชาติ

คาดหวังในผลลัพธ์ (Expectation of reward/victory) สอดคล้องกับคำกล่าวของพระธรรมมงคลญาณ (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร) (2559) “เมื่อยังมีลมหายใจอยู่ก็จะสอนไปตลอด” เป็นการแสดงออกถึงความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะสามัคคีในปณิธานอันแน่วแน่ ของพระสงฆ์ผู้อุทิศตนแก่พระพุทธศาสนามาทั้งชีวิตเพื่อสอนสมาธิแก่ชาวโลก

6.2 แนวทางการพัฒนาบทบาทผู้นำทางจิตวิญญาณ ผ่านวัตรปฏิบัติของสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร)

สามารถจำแนกแนวทางการพัฒนาบทบาทผู้นำทางจิตวิญญาณ ของสมเด็จพระเจ้าได้ 5 ประการ ดังนี้ คือ

6.2.1 ด้านจิตใจ เจ้าประคุณสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร) มีแนวทางการพัฒนาในด้านจิตใจ จึงได้สร้างมูลนิธิสถาบันพลังจิตตานุภาพขึ้นมากกว่า 300 สาขา ทั่วประเทศ และในต่างประเทศ ซึ่งมีความตั้งใจแน่วแน่ในแนวทางการพัฒนาคน ด้านจิตนิยม ท่านจึงดำเนินงานเผยแผ่สมาธิแก่มหาชนชาวโลก ด้วยหลักธัมมาภิวัตน์ ในปัจจุบันนับว่าประสบความสำเร็จเป็นอย่างสูง สมกับความตั้งใจของท่านที่ได้อุทิศตนเพื่อสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นแก่ชาวโลกด้วยวิชาสมาธิ การเปิดสถาบันพลังจิตตานุภาพ เพื่อใช้เป็นที่ยืนและฝึกปฏิบัติสมาธิแก่ชาวไทยและชาวต่างชาติ โดยที่ทั้งภาคภาษาไทยและภาษาอังกฤษในการเผยแผ่ การเผยแผ่สมาธิดังกล่าว เพื่อให้มวลมนุษยชาติได้เข้าถึงสันติสุขซึ่งจะก่อให้เกิดสันติภาพโลก เหตุที่ท่านต้องเปิดภาคภาษาอังกฤษ เพราะภาษาอังกฤษเป็นภาษากลางของโลก เมื่อชาวต่างชาติได้เรียนสมาธิก็จะสามารถนำไปปฏิบัติพัฒนาตนเองและสามารถแนะนำผู้อื่นได้ด้วยเพราะผลจากสมาธินั้นจะก่อให้เกิด ความมีเหตุมีผลทางความคิดที่จะกระทำในสิ่งที่ถูกต้องไม่เบียดตนและบุคคลอื่น มีความเสียสละประโยชน์ตนแก่ประโยชน์ส่วนรวมซึ่งเป็นหลักของการอยู่ร่วมกันของมนุษยชาติแบบถ้อยที่ถ้อยอาศัยจะนำมาซึ่งความผาสุกของครอบครัวชุมชนและสังคม มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ซึ่งสมาธิจะปรับความสมดุลของจิตใจให้พอดีรู้ผิดชอบชั่วดีทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ สมาธิจึงเป็นหลักของสันติภาพโลก (World Peace) อย่างแท้จริง สอดคล้องกับพระพรหมคุณาภรณ์ (2553) กล่าวว่าในสมัยพุทธกาลองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสแก่พระภิกษุว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงจาริกไป เพื่อประโยชน์และความสุขของชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย” และพระธรรมมงคลญาณ (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร) (2559) ได้กล่าวว่า “เมื่อบุคคลที่จะมาเรียนสมาธิเบื้องต้นมีอารมณ์มากมาย พอมีอารมณ์มากมายเราก็บอกวามานี้ “พุทโธ” อารมณ์มากมายก็เหลือหนึ่ง เมื่ออารมณ์เหลือหนึ่ง คือพุทโธ มีอารมณ์อันเดียว จิตก็เป็นหนึ่ง เมื่อจิตเป็นหนึ่งจิตก็เป็นสมาธิ เมื่อจิตเป็นสมาธิจิต ก็ผลิตพลังจิต สะสมจนกระทั่งแก่กล้า ทีนี้แก่กล้าแล้วมันก็สามารถที่จะควบคุมจิตใจได้” สอดคล้องกับพระพรหม

คุณากรณ์ (2559) ที่อธิบายว่า ไตรสิกขา คือข้อที่จะต้องศึกษา ข้อเป็นหลักปฏิบัติสำหรับศึกษาคือ ผีกหัดอบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญาให้ยิ่งขึ้นไปจนบรรลุจุดหมายสูงสุดคือพระนิพพาน

ท่านได้สร้างศูนย์สมาธิวิริยานุภาพ เพื่อเป็นสถานที่ช่วยเหลือและพัฒนาสาธารณะประโยชน์เพื่อสังคม และเป็นสถานที่เผยแพร่คำสอนของพระพุทธเจ้าในแนวทางสัมมาปฏิบัติ กล่าวคือ การอบรมสั่งสอนให้พุทธศาสนิกชนได้เข้าใจในพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ศูนย์สมาธิวิริยานุภาพ จึงเป็นความพยายามของหลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร ที่จะสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกให้พุทธศาสนิกชนได้มาปฏิบัติสมาธิในสถานที่สัปปายะ คือมีความสะดวกสบายเอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติธรรม ยังผลให้ผู้ปฏิบัติได้รับความสงบทางจิตใจและได้รับความสบายทางกายควบคู่กันไปอีกด้วย สอดคล้องกับพระธรรมปิฎก (2541) ผู้นำที่ดีต้องมีภาวะผู้นำ คือความสามารถของผู้นำที่จะแก้ไขปัญหาให้บรรลุผลสำเร็จเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของบุคคลที่จะเปลี่ยนแปลงสังคม พระธรรมปิฎก (2541) อธิบายว่า “ผู้นำ คือบุคคลที่จะมาประสานช่วยให้คนทั้งหลายรวมกัน โดยทั้งที่เป็นการอยู่รวมกันหรือทำการร่วมกันเพื่อไปสู่จุดหมายที่ตั้งงาม” และท่านยังจัดพิธีสวดลักชีบวชชี ซึ่งเป็นงานประจำปีของวัด โดยมีแนวคิดที่ตระหนักถึงความเท่าเทียม ว่าในเส้นทางปฏิบัติธรรม ผู้หญิงไม่ค้อยมีสิทธิเทียมเท่าผู้ชาย จึงได้คิดแนวปฏิบัติที่จะให้โอกาสสตรีด้วยการบวชชี ให้สตรีได้เข้าสู่อุปการปฏิบัติธรรมแห่งประณีตศีลถือเพศบรรพชิต กินนอนในวัดอย่างน้อย 3 วัน 3 คืน อีกทั้งเพื่อเปิดโอกาสให้พุทธศาสนิกชนทุกเพศทุกวัย ได้มีโอกาสบวชชีพราหมณ์ถือศีล 8 ขำระจิตใจของตนเอง ซึ่งการปฏิบัติดังกล่าวเป็นสิ่งสมควรที่พุทธศาสนิกชนพึงปฏิบัติเพื่อดำเนินตามคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ต้องการให้เหล่าพุทธสาวก ไม่กระทำความชั่วทั้งหลายทั้งปวง ให้ทำความดีหมั่นสร้างบุญกุศลให้ถึงพร้อมและชำระจิตของตนให้ผ่องแผ้วด้วยการทำสมาธิ สอดคล้องกับอานันท์ ปันยารชุน (2541) ที่กล่าวว่า ผู้นำที่ดีจะต้องสร้างพลังศรัทธาให้คนอื่นปฏิบัติตามโดยไม่ต้องใช้กฎหมายบังคับหรือการข่มขู่ และให้ทัศนะว่า “ผู้นำไม่ใช่ผู้นำคนอื่น แต่ผู้นำที่ดีคือ ผู้ที่ผู้อื่นอยากเดินตามและผู้นำต้องเป็นผู้ที่สามารถทำให้คนอื่นคล้อยตาม เพราะมีศรัทธาต่อคนนั้น ๆ อีกทั้งผู้นำที่ดีจะต้องรู้จักการประสานประโยชน์ระหว่างบุคคลในสังคมให้เกิดขึ้นได้”

6.2.2 ด้านการสร้าง ความหมายร่วมกัน ในความหมายข้อนี้ จะหมายความรวมถึงการให้ความรู้และการศึกษา เพื่อพัฒนาบทบาทผู้นำทางจิตวิญญาณต่อตนเองและผู้อื่น แนวทางการพัฒนาบทบาทผู้นำทางจิตวิญญาณ ของเจ้าประคุณสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร) ในด้านการสร้างความหมายร่วมกันนั้น สามารถสะท้อนได้จากคำสอนหรือวัตรปฏิบัติ ดังนี้

ท่านได้เห็นความสำคัญของการศึกษา จึงได้สร้างศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ภายใต้การดำเนินงานของมูลนิธิประทีปเด็กไทย “หากว่าเราจะพัฒนาชาติ เราก็คงต้องพัฒนาเด็ก” เป็นคำกล่าวของ พระธรรมมงคลญาณ (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร) (2559) ซึ่งเป็นความตั้งใจที่จะสร้างบุคคลให้มีคุณภาพ พระธรรมมงคลญาณ ยังขยายความต่อว่า “คำว่าคุณภาพก็ต้องสร้างมาแต่เด็ก โดยมากบ้านนอกพวกเราก็ยากจน เกิดมาแล้วก็ตามบุญตามกรรม ก็เลยทำให้ด้อยคุณภาพทำให้หลวงพ่อวิริยงค์ฯ ตั้งใจสร้างศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในชื่อโครงการประทีปเด็กไทย เพื่อพัฒนาเด็กไทยให้มีคุณภาพ ดังคำกล่าวที่ว่า “หากว่าเราจะพัฒนาชาติ เราก็คงต้องพัฒนาเด็ก” สอดคล้องกับ อรสา สุขสม (2552) ที่กล่าวถึง ยุทธศาสตร์การพัฒนาสังคมไทยในปัจจุบัน จะให้ความสำคัญกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เนื่องจากมนุษย์เป็นผู้ที่จะได้รับผลประโยชน์และผลกระทบจากการพัฒนาโดยตรงเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น ขณะเดียวกันก็เป็นผู้ที่จะต้องขับเคลื่อนการพัฒนา เพื่อให้ไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ

จึงจำเป็นต้องพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในทุกมิติอย่างสมดุล ทั้งจิตใจร่างกาย ความรู้ และทักษะความสามารถ และในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นั้นจำเป็นต้องพัฒนาอย่างเป็นระบบ ทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจและปัญญาและการพัฒนานั้นต้องเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน นั่นคือเมื่อคนได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบแล้ว เขาจะเป็นเครื่องจักรตัวสำคัญที่จะประสานปรับเปลี่ยนบูรณาการในระบบองค์กรรวมทั้งสมบูรณแบบมากยิ่งขึ้น ได้สร้างสถาบันพลังจิตตานุภาพ เจ้าประคุณสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร) เป็นพระสงฆ์อีกรูปหนึ่งที่ถูกศรัทธาเพื่อพระพุทธศาสนา พัฒนาสาธารณประโยชน์ทั้งทางด้านวัตถุและด้านจิตใจ ด้วยมโนปณิธานอันแน่วแน่ที่ว่า “เมื่อยังมีลมหายใจอยู่ก็จะสอนไปตลอด” สถาบันพลังจิตตานุภาพนั้นเป็นสถานที่เรียนสมาธิ ปฏิบัติธรรมเดินจงกรม นั่งสมาธิ และสวดมนต์ของนักศึกษาครูสมาธิ (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร) (2560) ได้อธิบายว่า “หลวงพ่อก็คิดว่าสมาธินี้ควรที่จะพัฒนา สมาธินี้เราสอนกันมาไม่รู้กี่ร้อยปีแล้ว เรายังไม่พัฒนา หลวงพ่อก็คิดว่าโลกนี้เวลานี้พัฒนาไปเยอะจากที่ไม่รุ่งฝ้ามมาถึงแพ้นแล้ว จากเกวียนมาถึงเรือบินแล้ว จากอาวุธมีขวานไปถึงนิวเคลียร์แล้ว แล้วนี่คืออะไรโลกาภิวัตน์ที่เขาพัฒนาแล้วทำไมสมาธิถึงไม่พัฒนา หลวงพ่อจึงใช้ความสามารถที่เรียนสมาธิกับพระอาจารย์กงมา 8 ปี เรียนกับหลวงปู่่ม่น่า 4 ปี เป็น 12 ปี แล้วก็มาสอนประชาชนอีก 50 ปี ประสบการณ์ต่างๆ เหล่านี้ ทำให้หลวงพ่อก็คิดสมาธิไฮเทคได้” พระธรรมมงคลญาณ (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร) (2560) สถาบันพลังจิตตานุภาพจึงเป็นสถานที่ที่ก่อให้เกิดความเป็นไปแห่งสันติภาพโลกอย่างแท้จริง เพราะเมื่อชาวโลกได้เรียนสมาธิจะเกิดสันติภาพและสันติสุขแก่มวลมนุษยชาติ สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องจิตวิญญาน ไม่ใช่เรื่องที่อยู่แยกตัวโดดเดี่ยว แต่จะต้องอยู่กับชีวิตผู้คน อยู่กับการทำงาน การดำรงชีวิต การปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งปัจจัยที่เกี่ยวข้อง มีการเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ ความประพฤติปฏิบัติ ทางจิตวิญญาน จึงต้องปรับตัว เพื่อยืนหยัด หลักการอุดมการณ์ที่สูงส่งได้ International Institute for Spiritual Leadership (2013) กล่าวถึงตัวแบบภาวะผู้นำทางจิตวิญญานว่าเป็นกระบวนการที่สร้างขึ้นใหม่ ที่ออกแบบเพื่อสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้ด้วยค่านิยม คุณลักษณะ และพฤติกรรมที่จำเป็นสำหรับการจูงใจภายในของคน และการตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานเพื่อสุขภาวะทางจิตวิญญาน (Spiritual Well-Being) ที่ได้จากการรู้สึกในความผูกพันทางใจ (A Sense of Calling) และความรู้สึกเป็นสมาชิกของกลุ่ม (Membership) ที่ส่งผลในทางบวกต่อความเป็นอยู่ที่ดีของพนักงาน ความยั่งยืนและความรับผิดชอบ ทางสังคมขององค์กร และความสำเร็จทางการเงิน โดยสิ่งสำคัญที่จะทำให้เป็นผู้นำทางจิตวิญญาน อีกทั้งท่านได้สร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรมและมหาวิทยาลัย เจ้าประคุณสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร) เป็นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ที่ได้รับการศึกษามาเป็นอย่างดี และเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ มองเห็นความสำคัญของการศึกษา ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดในกระบวนการ พัฒนาสังคม จึงได้สร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดธรรมมงคลและมหาวิทยาลัย เพื่อให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษาเล่าเรียนทั้งทางโลกและทางธรรม ให้เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยความรู้และความประพฤติดีครบทั้ง ภาควิชา ภาควิชาปฏิบัติและผลคือปฏิเวธ ซึ่งหมายถึงการที่พระภิกษุสามเณรมีความรู้มีความรู้เฉลียวฉลาดมีสติปัญญารู้เท่าทันสภาวะความเป็นจริงของโลกและอยู่ในโลก ตามคติวิสัยที่สมควรแก่ธรรม สอดคล้องกับ อริสา สุขสม (2552) กล่าวว่า การพัฒนาทุนมนุษย์ ซึ่งต้องมีการบูรณาการทั้งด้านทักษะ ความรู้ควบคู่ไปกับการพัฒนาด้านคุณธรรมจริยธรรมที่อยู่ในตัว ด้วยเหตุนี้ การพัฒนา ค่านิยมเรื่อง “จิตสำนึกสาธารณะ” ของมนุษย์จึงเป็นเรื่องสำคัญโดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนซึ่งถือเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีค่าของสังคม และกำลังเผชิญหน้ากับการใช้ชีวิตภายใต้สังคมความเสี่ยงหลายรูปแบบ ทั้งนี้เพื่อเพิ่ม

ศักยภาพของทรัพยากรมนุษย์ ทั้งด้านทักษะความรู้และทักษะการดำเนินชีวิต โดยเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก ไม่ยึดเอาประโยชน์ส่วนตนเป็นที่ตั้ง

6.2.3 ด้านการสร้างแรงบันดาลใจและพลัง ในความหมายข้อนี้จะหมายถึงความรวมถึงการธำรงพระพุทธศาสนา และการเผยแผ่หลักคำสอนทางศาสนา เพื่อพัฒนาบทบาทผู้นำทางจิตวิญญาณ แนวทางการพัฒนาบทบาทผู้นำทางจิตวิญญาณ ของเจ้าประคุณสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร ในด้านการสร้างแรงบันดาลใจและพลังนั้น สามารถสะท้อนได้จากคำสอนหรือวัตรปฏิบัติ ดังนี้

การสร้างวัดในประเทศไทย เจ้าประคุณสมเด็จพระญาณวชิโรดม หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร ได้สร้างวัดขึ้นเพื่อยังประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่พุทธศาสนิกชนในพื้นที่ต่างๆ ในประเทศไทย จำนวน 15 วัด พระธรรมมงคลญาณ (หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร) (2560) การสร้างวัดขึ้นในประเทศไทยหลายวัดด้วยกันเพื่อใช้เป็นประโยชน์สาธารณะทั้งทางโลกและทางธรรม เพราะวัด คือ ศาสนสถานสำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและเป็นที่พักจำพรรษาของพระสงฆ์สามเณรในพระพุทธศาสนา เป็นสถานที่ศึกษาพระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า นอกจากวัดจะเป็นที่ประกอบกิจของพระสงฆ์แล้ว วัดยังเป็นศาลาประชาคมเป็นที่ประชุมประจำหมู่บ้านให้คนในชุมชนได้พบปะพูดคุยกัน วัดจึงเป็นสถานที่สำคัญ ถือได้ว่าเป็นศูนย์รวมใจของชาวบ้านเมื่อมีเหตุทุกข์ร้อนประการใดในชุมชนก็อาศัยศาลาวัดเป็นที่ประชุมปรึกษาหารือกันและยังได้สร้างวัดในต่างประเทศ เพื่อยังประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่พุทธศาสนิกชน และชาวต่างชาติในประเทศแคนาดา จำนวน 7 วัด ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศจำเป็นต้องสร้างวัดขึ้นมาเพื่อใช้เป็นที่พักอาศัยของพระสงฆ์ที่ไปปฏิบัติศาสนกิจ และใช้เป็นที่พักผ่อนสันทนาการทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติแก่ชาวต่างชาติ พระธรรมมงคลญาณ (หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร) (2560) ได้พูดถึงความตั้งใจดังกล่าวว่า “วัดพุทธไทยในประเทศแคนาดาตามเมืองต่างๆ จะเป็นสถานที่ศึกษาพระพุทธศาสนาและเผยแผ่การทำสมาธิให้ได้รับประโยชน์มหาศาลเกินความคาดหมายของหลวงพ่อา ซึ่งเป็นผู้นำการสร้างวัดพุทธไทยในประเทศแคนาดา ทำให้ประชาชนในทวีปอเมริการู้จักพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้นแน่นอน” ความตั้งใจในการสร้างวัดในต่างประเทศของหลวงพ่อา ก็เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวโลกให้ได้รับสันติสุขจากการทำสมาธิ เพราะการพัฒนาจิตใจจากการทำสมาธิมีส่วนทำให้สังคมมีความสุขและอยู่ร่วมกันโดยสันติภาพได้กว้างไกลไปทั่วโลกตามเจตนารมณ์ของหลวงพ่อวิริยงค์ฯ สอดคล้องกับพระพรหมคุณาภรณ์ (2553) ในสมัยพุทธกาลองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสแก่พระภิกษุว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงจาริกไป เพื่อประโยชน์และความสุขของชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย”

การสร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรมและมหาวิทยาลัย เจ้าประคุณสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร) มีความเมตตาที่เป็นธรรมค้ำจุนโลก จากความเมตตาของหลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร ที่ได้อุทิศตนเพื่อพัฒนาพระพุทธศาสนาและสังคม ทำให้มีผู้ได้รับประโยชน์จากความเสียสละของหลวงพ่อาเป็นจำนวนมาก ท่านเป็นผู้ที่ให้โอกาสแก่พระภิกษุ สามเณรอย่างมาก รวมทั้งท่านยังมีบทบาทในการพัฒนาพระภิกษุสามเณรนั้น ให้เป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรม สามารถฝึกฝนพัฒนาตัวเองเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพท่านเหล่านั้นก็เติบโตขึ้นมาเป็นบุคคลที่คุณภาพ บ้างเป็นเจ้าของอาวาส บ้างเป็นพระสังฆาธิการ สามารถเป็นผู้นำแก่พระภิกษุ สามเณรและประชาชนหมู่มากร ด้านจิตวิญญาณได้ ดังนั้นการที่จะมาเป็นอย่างนี้ได้ เพราะท่านเหล่านั้นได้รับการพัฒนาฝึกฝนบ่มเพาะ

อบรมจากท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระญาณสังวรญาณวิโรดม (หลวงพ่อช่วยเหลือสังคมนั้น ท่านไม่ได้หวังสิ่งใดตอบแทน หลวงพ่อหวังเพียงให้สันติสุขบังเกิดขึ้นในสังคม การก่อตั้งโรงเรียนและมหาวิทยาลัยก็มุ่งหวังให้ทรัพยากรมนุษย์ในสังคมมีความรู้ความสามารถ สามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นปกติสุขตามสถานภาพของตน สอดคล้องกับปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (2557) ที่ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับภาวะผู้นำทางจิตวิญญาณว่า หมายถึง ความสามารถในการจูงใจ โดยการสร้างวิสัยทัศน์ ความน่าเชื่อถือ ศรัทธา การให้ความสำคัญกับผลการปฏิบัติงานโดยการพัฒนาศักยภาพขององค์กรในเชิงบวก เพื่อให้กลุ่มหรือองค์กรบรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้

การสร้างพระวิริยะมงคลมหาเจดีย์ศรีรัตนโกสินทร์ เจ้าประคุณสมเด็จพระญาณวิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร) มีความตั้งใจมั่น ที่จะสร้างพระมหาเจดีย์ที่สูงที่สุดในประเทศไทย ในนาม (พระวิริยะมงคลมหาเจดีย์ศรีรัตนโกสินทร์) เป็นวัตถุประสงค์และความตั้งใจจริงของหลวงพ่อวิริยงค์ฯ ที่ต้องการสร้างไว้เป็นปูชนียสถานที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า เป็นสถานที่ศึกษารวม ใช้เป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจและสวดมนต์ของพุทธศาสนิกชน และใช้เป็นพิพิธภัณฑ์เก็บรักษาวัตถุโบราณที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ พระเทพเจติยาจารย์ (หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร) (2553) อธิษฐานว่า “หากข้าพเจ้าได้รับพระบรมสารีริกธาตุครบ 5 องค์ ข้าพเจ้าจะสร้างพระมหาเจดีย์ เพื่อประดิษฐานให้ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย เมื่อข้าพเจ้าตั้งสัจจะอธิษฐานต่อพระบรมสารีริกธาตุ ก็เหมือนกับตั้งสัจจะอธิษฐานต่อพระพักตร์ของพระพุทธองค์ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วข้าพเจ้าก็ต้องทำตามโดยมิพรั่นพริ้งต่อสถานการณ์ใดๆ ทั้งสิ้น แม้ว่าจะเป็นการหนักใจเป็นภาระที่ยิ่งใหญ่อย่างไม่เคยปรากฏมาเลยในชีวิตของข้าพเจ้า ในที่สุดข้าพเจ้าก็ได้รับพระบรมสารีริกธาตุครบ 5 องค์ ในวันที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2517” จากสัจจะอธิษฐานดังกล่าวของหลวงพ่อวิริยงค์ฯ ปรากฏเป็นพระวิริยะมงคลมหาเจดีย์ศรีรัตนโกสินทร์ที่สูงเด่นเป็นสง่าอยู่ที่วัดธรรมมงคล กรุงเทพฯ เป็นปูชนียสถานที่สำคัญและทรงคุณค่าแก่พระพุทธศาสนาตราบนานเท่านาน สอดคล้องกับพระพรหมคุณาภรณ์ (2553) พระพุทธ ศาสนามีคุณูปการต่อสังคมไทยสืบเนื่องจากอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยมีวัดเป็นศาสนสถานศูนย์กลางในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนและมีพระสงฆ์เป็นสรณะที่พึ่งของศรัทธาประชาชนนำพระสัทธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้ามาอบรมสั่งสอนศีลธรรมจรรยา รวมถึงความรู้ศิลปวิทยาการต่างๆ แก่คนในสังคม อีกทั้งเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาตามคติความเชื่อของสังคมไทยที่มีลักษณะเป็นสังคมจารีตนิยมสืบต่อกันมาตั้งแต่อดีตกาล ในสมัยพุทธกาลองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสแก่พระภิกษุว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงจาริกไป เพื่อประโยชน์และความสุขของชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย”

การสร้างพระพุทธรูปมงคลธรรมศรีไทย (หลวงพ่อพระหยก) เจ้าประคุณสมเด็จพระญาณวิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร) ต้องการให้พระพุทธศาสนาเจริญยั่งยืน การที่จะให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองเป็นการต่อเนื่องไปได้นั้นจะต้องมีปัจจัยหลายประการ และปัจจัยหลายประการนั้นสิ่งที่จะมองข้ามไม่ได้คือ “พระพุทธรูป” ที่เป็นองค์แทนสมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า การสร้างพระพุทธรูปหยกเขียวที่ใหญ่ที่สุดในโลก ซึ่งได้รับพระมหากรุณาจาก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลที่ 9 ทรงพระราชทานนามว่า “พระพุทธรูปมงคลธรรมศรีไทย” เป็นความประสงค์ของพระญาณวิริยาจารย์ (หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร) “พระพุทธรูป” ที่เป็นองค์แทนสมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า แม้เป็นรูปธรรมแต่ก็มีความสำคัญเพราะรูปธรรมเป็นสิ่งที่เห็นได้ด้วยตา

เปล่านั้นนามธรรมมองไม่เห็นด้วยตาเปล่า การปฏิบัติตามพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ย่อมมีความสำคัญ เพราะฉะนั้นพระพุทธรูปที่เป็นรูปธรรมจึงเป็นสื่อที่จะนำบุคคลผู้มีความเชื่อความเลื่อมใสให้เข้าไปถึงนามธรรม แต่พระพุทธรูปองค์นั้นจะต้องมีค่าสูงจนทำให้เกิดความอัศจรรย์ จึงมีความสำคัญส่วนหนึ่งที่จะช่วยสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา ซึ่งองค์พระหยกเขียวบริสุทธิ์องค์นี้จะมีค่าสูงและน่าอัศจรรย์ยิ่งนักอันจะเป็นศูนย์รวมของคนทั่วโลกต่อไปในอนาคต” สอดคล้องกับพระเทพดิลก (2534) ที่กล่าวว่า พระคุณของพระพุทธเจ้าก็สรุปรวมลงไว้ที่ นวพรคุณทั้ง 9 ประการ อย่างที่สวดสรรเสริญกันว่า “แม้เพราะอย่างนี้ อย่างนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นพระอรหันต์ ดับเพลิงกิเลส เพลิงทุกข์สิ้นเชิง ตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง ทรงถึงพร้อมด้วยวิชา คือ ความรู้และ จรรยา คือความประพฤติ เป็นผู้เสด็จไปแล้วด้วยดี เป็นผู้รู้โลกอย่างแจ่มแจ้ง เป็นผู้สามารถฝึกบุรุษที่สมควรฝึกได้ อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า เป็นครูผู้สอนของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานด้วยธรรม เป็นผู้มีความ จำเริญ จำแนกธรรมสั่งสอนสัตว์”

6.2.4 ด้านการพัฒนาคน การสร้างทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ เจ้าประคุณสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริวิฑโร) มีความตั้งใจที่จะสร้างวัด เพื่อใช้เป็นสถานที่พัฒนาสาธารณประโยชน์ แก่สังคม เพื่อเป็นสถานที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ พระธรรมมงคลญาณ (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริวิฑโร) (2559) กล่าวว่า “จิตใจเป็นต้นตอแห่งการกำหนดการกระทำและปฏิบัติที่ให้เกิดสิ่งอัศจรรย์ขึ้นมาบนโลกครั้งใดก็ล้วนแล้วแต่เกิดขึ้นมาจากแรงบันดาลใจที่จิตใจเป็นส่วนกำหนดให้ได้สร้างขึ้นมาเป็นจริง” แสดงให้เห็นว่าความตั้งใจที่จะสร้างและพัฒนาสาธารณประโยชน์แก่สังคมของหลวงพ่อวิริยงค์ฯ มาจากจิตใจบริสุทธิ์ที่ต้องการให้คนในสังคมมีความสุข ทำหน้าที่มีความคิดเพื่อพัฒนาสังคมให้มีความเจริญทั้งทางด้านวัตถุและทางด้านจิตใจ สังคมไทยเป็นสังคมที่นับถือพระพุทธศาสนาสืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษเห็นได้จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ แสดงให้เห็นถึงความเจริญของพระพุทธศาสนาที่อยู่คู่กับสังคมไทยและเกี่ยวเนื่องกับวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี คติความเชื่อ รวมถึงพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งให้ความสำคัญกับวัดอันเป็นศาสนาสถานที่เป็น ศูนย์รวมใจ เป็นสถานที่ดำเนินกิจกรรมภายในชุมชน เป็นแหล่งเรียนรู้ เป็นสถานที่ศึกษาศิลปวิทยาการต่างๆ โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ เป็นผู้นำทางความเชื่อและเป็นศูนย์รวมใจของชุมชนด้วย หลวงพ่อวิริยงค์ สิริวิฑโร ซึ่งเป็นพระสงฆ์นักพัฒนาได้คำนึงถึงคุณค่าของวัดที่จะมีคุณประโยชน์ต่อชุมชนและท้องถิ่นจึงได้สร้างวัดทั้งในประเทศไทยหลายแห่ง

อีกทั้งได้การสร้างศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก (มูลนิธิประทีปเด็กไทย) สร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรมและมหาวิทยาลัย เจ้าประคุณสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริวิฑโร) เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Change Agent) เพื่อผลักดันสังคมไปข้างหน้า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้วยการให้การศึกษาตั้งแต่ยังเด็กซึ่งเป็นการตั้งใจของหลวงพ่อวิริยงค์ฯ ที่ต้องการจะสร้างบุคคลให้มีคุณภาพปัจจุบันเห็นเป็นผลสำเร็จแล้วว่าจากความพยายามของหลวงพ่อวิริยงค์ฯ ที่จะพัฒนาเด็กให้เติบโตอย่างมีคุณภาพเพื่อเป็นบุคลากรสำคัญในการพัฒนาภาคส่วนต่างๆ ของประเทศชาติ ซึ่งหลวงพ่อวิริยงค์ฯ กล่าวอย่างภาคภูมิใจว่า “เด็กพวกนั้นมันก็กลับมาหาหลวงพ่อก็เป็นทหาร เป็นข้าราชการ เป็นนายตำรวจก็มี แสดงว่าพวกนั้นมันได้รับการพัฒนาดี” แสดงให้เห็นว่าเจตนารมณ์ของหลวงพ่อวิริยงค์ฯ บรรลุวัตถุประสงค์ความตั้งใจสอดคล้องกับพระเทพเวที (2536) เรื่อง “ทุนมนุษย์” ให้ความเห็นว่าคุณสมบัติเป็นผู้ประเสริฐด้วยสติปัญญาความรู้ความสามารถเหนือกว่าสัตว์ทั้งปวง แต่ทั้งนี้จะต้องได้รับ

การฝึกที่ถูกต้องและเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม วิธีชีวิตความเป็นอยู่ เพราะมนุษย์เมื่อได้รับการฝึกฝนพัฒนาอบรมตนแล้วจะมีขีดความสามารถสูงสุด

6.2.5 ด้านการพัฒนาสังคม การสร้างศูนย์สมาธิวิริยานุภาพ เจ้าประคุณสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร) ได้ดำเนินการพัฒนาสังคมทั้งทางด้านวัตถุและทางด้านจิตใจควบคู่กันตลอดมา แสดงให้เห็นว่าหลวงพ่อวิริยงค์ฯ เข้าใจบริบทของสังคมเป็นอย่างดี เมื่อประชาชนอยู่ดีมีสุข สุขภาพกายแข็งแรง สุขภาพทางจิตสมบูรณ์ มีอาชีพการงานเลี้ยงตนและเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพในทุกภาคส่วนของสังคม ย่อมเป็นกลไกขับเคลื่อนการพัฒนาสังคมให้มีความเจริญภายใต้กระแสความเปลี่ยนแปลงของโลกที่หลวงพ่อวิริยงค์ฯ เน้นย้ำว่า โลกาวัดน์ คือ ความเจริญทางด้านวัตถุและธรรมาวัตน์ คือ ความเจริญทางจิตใจ จะต้องได้รับการพัฒนาควบคู่กันไป ท่านจึงได้สร้างสถานปฏิบัติธรรมขึ้นมาซึ่งปัจจุบันมีสถานที่เหมาะแก่การปฏิบัติธรรมในประเทศไทยจำนวนมาก สถานที่เหล่านี้เรียกว่า “ที่สัปปายะ” หรือที่สบายเหมาะแก่การทำสมาธิ เมื่อมนุษย์ได้เกิดมาบนโลกถือว่าโชคดีแต่จะโชคดียิ่งกว่าที่ได้เกิดมาพบพระพุทธศาสนาได้ศึกษาและปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า พระธรรมมงคลญาณ (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร) (2560) กล่าวว่า “มนุษย์เกิดมาก็ควรที่จะทำความดี เพราะว่าคนเราเกิดแล้วก็ต้องตาย การตายนี้ตายแต่ร่างกายใจยังไม่ได้ตายจิตไม่ตาย” หลวงพ่อจึงได้สร้างศูนย์สมาธิวิริยานุภาพขึ้นมาเพื่อใช้เป็นที่ยืนและปฏิบัติสมาธิสำหรับพุทธศาสนิกชน การศึกษาธรรมและปฏิบัติธรรมคือปริณทลของศาสนาที่แท้จริงเรียกว่า ไตรสิกขา ได้แก่ การให้ทาน การรักษาศีล การภาวนา (ทำสมาธิ) ศูนย์สมาธิวิริยานุภาพที่หลวงพ่อวิริยงค์ฯ ได้สร้างขึ้นจึงเป็นสถานที่เหมาะแก่การสั่งสมบุญบารมีครบทั้ง 3 ประการ คือ ทาน ศีล ภาวนา สอดคล้องกับพระพรหมคุณาภรณ์ (2559) อธิบายว่า พระภิกษุที่จะเข้าไปทำประโยชน์ช่วยเศรษฐกิจและชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านจะต้องเป็นผู้ทรงคุณวุฒิรอบรู้ทั้งส่วนธรรมและรอบรู้ส่วนโลกหมายถึงจะต้องมีความรู้ทางโลกที่เป็นวิทยาการสมัยใหม่และความรู้ทางธรรมที่จะต้องศึกษา (ศีล สมาธิ ปัญญา) เรียกว่าไตรสิกขา อีกทั้งยังได้สร้างสถาบันออกแบบนานาชาติชนาพัฒนา (CID) พบว่า คนไทยมีศักยภาพแต่ขาดโอกาสเท่านั้น พระธรรมมงคลญาณ (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร) (2559) คำพูดดังกล่าวเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างสถาบันออกแบบนานาชาติชนาพัฒนา หลวงพ่อวิริยงค์ฯ กล่าวต่ออีกว่า “หลวงพ่อก็คิดอย่างนี้ว่า หลวงพ่อไปจ้างช่างอิตาลีมาแกะพระหยกที่วัดธรรมมงคล เพราะว่าหยกนี้ราคาสูงถ้าหากว่าฝีมือไม่ถึงเสียหายหยก เสียหายก็ต้องเอามาพ้อเอามาแล้วถึงรู้ว่า การพัฒนาฝีมือของพวกฝรั่ง (อิตาลี) ไม่เหมือนกับพวกเราปั้นรูปพระพุทธรูปธรรมดา ปั้นรูปใครเก่งก็ทำหน้าสวย ทำอะไรสวยหนอย แต่ว่าอิตาลีมีหลักการ ตาเท่านั้น แขนเท่านั้น เพราะฉะนั้นพระพุทธรูปที่อยู่วัดธรรมมงคลจะ Perfect สมบูรณ์ที่สุด ฝรั่งเศสถามหลวงพ่说你เอาพระพุทธรูปเจ้าคุณอายุเท่าไร หลวงพ่อก็บอกว่าเอา 35 ไปดูพระหยกอายุ 35 จริงๆ อันนี้เป็นเครื่องกระตุ้นใจหลวงพ่อกว่า ทำไมคนไทยทั้งประเทศทำพระพุทธรูปกันมาตั้งร้อยปีหลายร้อยปี ทำไมถึงไม่พัฒนา” จากเครื่องกระตุ้นใจดังกล่าวทำให้หลวงพ่อวิริยงค์ฯ เปิดสถาบันออกแบบนานาชาติชนาพัฒนา ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นและมีผู้สนใจมาสมัครเรียนและจบหลักสูตรออกไปเป็นจำนวนมาก สมความกับความตั้งใจของหลวงพ่อวิริยงค์ฯ ที่ต้องการพัฒนาคนไทยและสร้างนักออกแบบคนไทยที่มีคุณภาพทัดเทียมและแข่งขันกับนานาชาติได้สอดคล้องกับมีชัย วีระไวทยะ (2560) “ที่เห็นว่ามนุษย์ควรจะได้รับพัฒนาทักษะ 2 อย่างคือ ทักษะชีวิต และทักษะอาชีพ” จะสามารถดำรงตนอยู่ได้ในสังคมได้อย่างเป็นปกติสุข ทักษะชีวิต ได้แก่ การพัฒนาทางด้านกาย วาจา ใจ การศึกษา ตลอดถึงศีลธรรมจรรยาให้

บริบูรณ์เมื่อมนุษย์มีการศึกษามีความรู้ความคิดจะเกิดสติปัญญาจักวิถีแก้ปัญหาละอายชั่วกลัวบาปและคิดทำสิ่งใหม่ได้ ทักษะอาชีพ คือ ทักษะที่สามารถจะประกอบเป็นอาชีพเลี้ยงตนเองได้ไม่เดือดร้อน เพียงพอแก่จตุปัจจัยหรือปัจจัย 4 อย่างที่มนุษย์จำเป็นต้องมีเพื่อดำรงชีพ ได้แก่ เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค เป็นต้น

7. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

สมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริวิโร) เป็นพระสงฆ์ผู้มีบทบาทสำคัญในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณ วัตรปฏิบัติและวิถีชีวิตของท่านสะท้อนให้เห็นถึงการเป็นผู้นำที่ยึดมั่นในคุณธรรมและวิสัยทัศน์ โดยเฉพาะหลัก “ความรู้คู่คุณธรรม” ซึ่งมุ่งพัฒนาทั้งด้านการศึกษาและด้านจิตใจ หลวงพ่ให้ความสำคัญกับการฝึกสมาธิ เพราะเชื่อว่าจิตเป็นแกนหลักของความสำเร็จในชีวิตและเป็นรากฐานของการพัฒนาสังคม ในด้านความรักและการเสียสละ ท่านได้แสดงถึงความมุ่งมั่นตั้งแต่วัยเยาว์ด้วยการตั้งปณิธานอุทิศชีวิตแก่พระพุทธศาสนาและสังคม ความมุ่งมั่นนี้ทำให้ท่านเป็นบุคคลต้นแบบแห่งสัจจะและการอุทิศตน ซึ่งเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างคุณความดีเพื่อส่วนรวม ขณะเดียวกันในด้านความหวังและศรัทธา หลวงพ่อก็ได้ขยายแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการปฏิบัติสมาธิไปสู่ต่างประเทศ โดยใช้ภาษาอังกฤษเป็นสื่อกลาง เพื่อสร้างสันติสุขแก่ชาวโลก แนวทางการพัฒนาบทบาทผู้นำทางจิตวิญญาณของท่านจึงเน้นการผสมผสานการศึกษาในระบบกับการฝึกสมาธิ เพื่อสร้างสมดุลระหว่างวิชาความรู้และคุณธรรม ตลอดจนการอบรมเยาวชนและบุคคลทั่วไปให้มีจิตใจที่สงบและเปี่ยมด้วยปัญญา อันจะนำไปสู่การสร้างสังคมที่เข้มแข็งทั้งในระดับบุคคล ชุมชน ประเทศชาติ และนานาชาติ จึงอาจกล่าวได้ว่าบทบาทและแนวทางของหลวงพ่อวิริยงค์ เป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาผู้นำทางจิตวิญญาณรุ่นใหม่ที่มีความรู้ ความศรัทธาและความรับผิดชอบต่อสังคมอย่างแท้จริง

7.1 ข้อเสนอแนะ

1) ควรบูรณาการแนวทาง “ความรู้คู่คุณธรรม” และการฝึกสมาธิของหลวงพ่อวิริยงค์ฯ เข้าไปในหลักสูตรการศึกษาทั้งในและนอกระบบ เพื่อส่งเสริมให้เยาวชนและประชาชนทั่วไปมีทั้งความรู้ทางวิชาการและคุณธรรมทางจิตใจที่สมดุล

2) ควรมีการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้หรือเครือข่ายการเผยแผ่ธรรมะและสมาธิในระดับชุมชนและนานาชาติ โดยต่อยอดจากมรดกทางจิตวิญญาณของหลวงพ่อวิริยงค์ฯ เพื่อสร้างผู้นำทางจิตวิญญาณรุ่นใหม่ที่สามารถขับเคลื่อนสังคมไปสู่ความสงบสุขและความยั่งยืน

8. เอกสารอ้างอิง

ภุริกันต์ วัจน์ประภาคศักดิ์. (2557). *ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ บุคลิกภาพห้าองค์ประกอบวัฒนธรรมองค์การ และผลการปฏิบัติงานของพนักงานระดับบังคับบัญชา บริษัท อุตสาหกรรม กระดาษแห่งหนึ่ง ในจังหวัดกาญจนบุรี* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์).

พระธรรมโกษาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). (ม.ป.ป.). *เป็นมนุษย์หรือเป็นคน*. สืบค้นจาก <https://www.gotoknow.org/>

- หลวงพ่อริย์รงค์ สิริธโร. (2540). พระธรรมมงคลญาณ (หลวงพ่อริย์รงค์ สิริธโร) ตรวจสอบความเรียบร้อยบริเวณวัดธรรมมงคล. สืบค้นจาก <http://www.samathi.com/2016/activity-detail.php?actid=1000>
- พระพรหมคุณาภรณ์. (2553). พุทธธรรม. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- พระธรรมมงคลญาณ. (2559). ความหมาย. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.
- พระธรรมมงคลญาณ. (2560). คุณค่าของวัด. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.
- พระเทพเจดีย์อาจารย์. (2553). อัตชีวประวัติพระเทพเจดีย์อาจารย์ (อริย์รงค์ สิริธโร). กรุงเทพฯ: Kyodo Nation Printing Service.
- พระพรหมคุณาภรณ์. (2559). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ เพิ่มศัพท์ และปรับปรุง. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก. (2541). ผู้นำ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- พระเทพดิลก. (2534). อธิบายหลักธรรมตามหมวดจากนวกวาท. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- พระเทพเวที. (2536). จะพัฒนากันอย่างไร. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- ประเวศ วะสี (2539). นิตยสารหมอชาวบ้าน เล่มที่: 203 : สมเด็จพระสังฆราชกับการยกระดับจิตวิญญาณของชาติ. สืบค้นจาก <https://www.doctor.or.th/article/detail/3977>
- ศุภลักษณ์ ทัดศรี และอารยา พรายแย้ม. (2555). จิตวิญญาณในชีวิตประจำวัน. กรุงเทพฯ: คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ลัดดา จุลวงศ์ และศักดิ์ชัย นิธิภูทิว. (2563). การบริหารสถานศึกษาด้วยภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ. วารสารวิชาการและวิจัยสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, 15(1), 17-30.
- วรภัทร โดธนะเกษม (2567). ผู้นำทางจิตวิญญาณของพรรคการเมือง. สืบค้นจาก <https://www.bangkokbiznews.com/blogs/news/news-update/1141473>
- อานันท์ ปันยารชุน. (2541). ผู้นำ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- อริสา สุขสม. (2553). การพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะเพื่อชุมชน. รวมบทความการประชุมวิชาการสำนักวิจัย "บทความ การประชุมวิชาการระดับชาติ". กทม: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์.
- ภูริกานต์ วัจน์ประภาศักดิ์. (2557). ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ บุคลิกภาพห้าองค์ประกอบวัฒนธรรมองค์การ และผลการปฏิบัติงานของพนักงานระดับบังคับบัญชาบริษัทอุตสาหกรรมกระดาษแห่งหนึ่งในจังหวัดกาญจนบุรี. วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 40(2), 92-107.
- Dhiman, S., & King, R. (2007). *Spirituality in the workplace: What it is, why it matters, how to make it work for you*. Personhood Press.
- Fry, W. (2003). *Toward a theory of spiritual leadership*. In W. Louis (Eds.), *The Leadership* (pp.693 – 727)
- International Institute for Spiritual Leadership. (2013). *What is spiritual leadership*. Retrieved from <http://spiritualleadership.com/spiritual-leadership>